МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА

Факультет економіки і підприємництва

Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Допущено до захисту
“_____” _____ 2024 р.
Зав. кафедри, д.е.н., професор
_____ **Прокопчук О.Т.**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

ВПЛИВ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

Виконав – студент 2 курсу, групи 21м-ф
освітньої програми «Фінанси, банківська справа та страхування»
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
Даніленко Олексій Сергійович
Науковий керівник – к.е.н., доцент
Барабаш Леся Віталіївна

Умань – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА

Факультет економіки і підприємництва

Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Освітня програма 072 Фінанси, банківська справа та страхування

Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок

(код, назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

_____ _____

(підпис) (ініціали, прізвище)

“_____” _____ 2024р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Студенту Даніленку Олексію Сергійовичу

(прізвище, ім’я, по батькові)

1. Тема роботи: Вплив податкової політики на соціально-економічний розвиток України

керівник роботи Барабаш Леся Віталіївна, к.е.н., доцент,

(прізвище, ім’я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від «3» грудня 2024 року №01-06/320

2. Строк подання студентом роботи 04.12.2024 року

3. Вихідні дані до роботи нормативно-правова база з питань оподаткування; результати пошуків і досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців і практиків; дані статистичних досліджень й офіційні показники Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, Державної казначейської служи України; попередньо проведені наукові пошуки та власні спостереження автора.

4. Перелік питань, які потрібно розробити

1. Теоретичні основи функціонування податкової політики держави

2. Умови впливу податкової політики на соціально-економічний розвиток України на сучасному етапі

3. Напрями посилення впливу податкової політики на соціально-економічний розвиток України

5. Перелік графічного матеріалу

17 рисунків, 1 таблиця

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання 11.10.2023року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Строк виконання етапів проекту	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	10.10.2023р.	
2.	Одержання індивідуального завдання	12.10.2023р.	
3.	Складання календарного плану написання кваліфікаційної роботи	13.10.2023р.	
4.	Підготовка до виконання кваліфікаційної роботи - підбір та вивчення літератури - участь у виконанні науково-дослідних робіт - виконання курсових робіт - інші заходи	Впродовж першого року навчання	
5.	Уточнення теми кваліфікаційної роботи та календарного плану-графіка, виходячи зі специфіки базового підприємства, установи	28.12.2023р.	
6.	Підготовка: - першого розділу - другого розділу - третього розділу - висновків	грудень 2023р. січень-березень 2024р. червень 2024р. листопад 2024р.	
7.	Доопрацювання кваліфікаційної роботи з урахування зауважень наукового керівника	29.11.2024р.	
8.	Написання та оформлення роботи в остаточному варіанті	03.12.2024р.	
9.	Перевірка роботи на академічний плагіат	04.12.2024р.	
10.	Одержання відгуку наукового керівника	06.12.2024р.	
11.	Попередній захист роботи на кафедрі	11.12.2024р.	
12.	Затвердження роботи завідувачем кафедри	12.12.2024р.	
13.	Одержання рецензії	13.12.2024р.	
14.	Захист кваліфікаційної роботи	16.12.2024р.	

Студент _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Реферат
на кваліфікаційну роботу магістра
«Вплив податкової політики на соціально-економічний розвиток України»
студента факультету економіки і підприємництва
Уманського національного університету садівництва
(спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок», освітній рівень «магістр»)
Даніленка Олексія Сергійовича

Податкова політика є надзвичайно активним і дієвим державним інструментом сфери оподаткування, що, в рамках визначених пріоритетів і цілей реалізації, здатен відрегулювати в обраному руслі економічну ситуацію. Як активний механізм, податкова політика, у процесі свого функціонування, здійснює активний вплив на формування соціально-економічного стану держави. Відтак взаємодія держави і платників здатна скоригувати майже увесь наявний спектр суспільних наслідків.

Кваліфікаційна робота, викладена на 56 друкованих аркушах, висвітлює особливості та результати функціонування податкової політики в контексті соціально-економічного розвитку держави, а також містить перспективні напрями посилення її впливу. Ілюстративна складова налічує 1 таблицю і 1 рисунків. Теоретичний базис сформовано з 54 джерел наукового, статистичного та публіцистичного характеру.

Мета кваліфікаційного дослідження – з'ясування особливостей функціонування податкової політики як механізму впливу на соціально-економічний розвиток держави

Анотація

Основним інструментом реалізації прерогатив податкового процесу є вид і тип обраної державою податкової політики. За допомогою її інструментів – пільг, знижок, преференцій, звільнень від оподаткування тощо – держава може стимулювати чи дестимулювати економічний розвиток, а також регулювати рівень соціальної розбудови держави.

Ключові слова: податкова політика, податкове навантаження, диференціація доходів населення, тіньова економіка, доходи бюджету, соціально-економічний розвиток.

Annotation

The main tool for implementing the prerogatives of the tax process is the type and type of tax policy chosen by the state. With the help of its tools - benefits, discounts, preferences, tax exemptions, etc. - the state can stimulate or disincentivize economic development, as well as regulate the level of social development of the state.

Key words: tax policy, tax burden, differentiation of population incomes, shadow economy, budget revenues, socio-economic development.

ЗМІСТ

ВСТУП		3
РОЗДІЛ 1.	**ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ**	**5**
1.1.	Економічна сутність і значення податкової політики	5
1.2.	Механізми впливу податкової політики на соціально-економічний розвиток України	10
РОЗДІЛ 2.	**УМОВИ ВПЛИВУ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ**	**17**
2.1.	Ключові аспекти функціонування податкової політики України	17
2.2.	Оцінка соціально-економічного розвитку держави	25
2.3.	Ефективність впливу податкової політики на соціально-економічний розвиток України	33
РОЗДІЛ 3.	**НАПРЯМИ ПОСИЛЕННЯ ВПЛИВУ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ**	**38**
3.1.	Вектори вдосконалення податкової політики України	**38**
3.2.	Оптимізація податкової політики України в контексті соціально-економічного розвитку держави	**42**
ВИСНОВКИ		46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		48
Додатки		55

ВСТУП

Податкова політика держави є важливою складовою системи регулювання економіки та механізму управління соціально-економічним розвитком держави, а також однією з базових ознак суверенітету країни і водночас умовою її незалежності. Кожна держава обирає свої пріоритети в реалізації податкової політики, що допомагають у втіленні намічених цілей: соціально-економічний розвиток, екологічна безпека, вагомість на міжнародній арені, багатогранна співпраця та гармонізація відносин у податковій, митній, правовій і інших сферах тощо.

Основна суперечність податкової політики полягає у пошуку компромісу між економічною ефективністю і соціальною справедливістю. Відтак у сучасному вимірі податкова політика покликана надати відповідь на запитання, яку саме потрібно сформувати податкову систему з погляду на її склад і взаємодію елементів кожного окремого податку, щоб вона забезпечувала фінансування суспільних потреб і спонукала до економічного зростання.

Питання ефективності функціонування та перспектив удосконалення і розвитку податкової політики у вітчизняних умовах увійшло до переліку наукових інтересів Л. Барабаш,О. Зельдіної, М. Касьяненко, А. Крисоватого, Я. Литвиненка, М. Рубана, М. Рудь, А. Соколовської, В. Чайки, К. Швабія і багатьох інших. Водночас динамічні економічні умови сучасності та пандемічне кризове середовище концентрують увагу на нових пріоритетних аспектах податкової діяльності, що вимагають змін пріоритетів провадження податкової політики. Водночас спектр досліджень сфери впливу податкової політики на соціально-економічний розвиток України досі є доволі обмеженим, а тому наразі присутнє широке поле для дослідництва саме у даній сфері.

Актуальність теми та перспективність здійснених наукових пошуків зумовила вибір теми кваліфікаційної роботи, метою якої було з’ясування

особливостей впливу податкової політики України на соціально-економічний розвиток держави й означення перспективних напрямів його оптимізації. Об'єктом дослідження при цьому виступила сфера фінансово-економічних відносин, що формуються у процесі провадження податкової політики з метою стимулювання соціально-економічного розвитку держави. Суб'єктом наукового пошуку стала сукупність інструментів податкової політики, що здійснюють вплив на формування відповідного рівня соціально-економічного розвитку в Україні.

Для досягнення поставленої мети було сформовано та вирішено наступні завдання:

- окреслено теоретичні основи функціонування податкової політики держави;

- досліджено умови впливу податкової політики на соціально-економічний розвиток України на сучасному етапі;

- визначено напрями посилення впливу податкової політики на соціально-економічний розвиток України.

Методична основа кваліфікаційної роботи виконана з використанням загальнонаукових і спеціальних наукових методів: діалектичного – під час вивчення теоретичної частини та формування висновків; графоаналітичного – для унаочнення одержаних результатів наукових пошуків; горизонтального та вертикального аналізу – в процесі дослідження виокремлених соціально-економічних явищ; моделювання – для створення дескриптивної моделі податкового регулювання й інших.

Інформаційним базисом кваліфікаційної роботи стали напрацювання та результати досліджень науковців, висновки та пронози практиків. Аналітична база сформована на підставі статистичних даних профільних міністерств і служб.

Робота об'єднує три логічно вибудувані розділи, зі структурованим поділом на підрозділи, доповнена вступом, висновками та списком використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

1.1. Економічна сутність і значення податкової політики

У сучасному фінансовому світі податки стали невід'ємною складовою та базовим джерелом ресурсів держави. Однак наявність монопольного права встановлення й означення умов функціонування податків не є гарантією того, що цей інструмент стане ефективним: важливо надати йому правильне спрямування та визначити відповідні пріоритети, до яких він прагнутиме. Саме тому створення ефективної та справедливої податкової системи є не простим завданням, особливо для країн, що розвиваються і які прагнуть інтегруватися в міжнародну економіку. Ідеальна податкова система в цих країнах повинна збільшувати суттєві надходження без надмірних державних запозичень, причому не заохочуючи економічної діяльності та не надто відхиляючись від податкових систем інших країн. З цією метою необхідна цілісна програма, за допомогою реалізації якої податки зможуть виконати своє призначення – наповнити бюджет коштами. Така програма називається політикою, а оскільки вона провадиться у податковій сфері, то її вважають податкової політикою.

Щодо сутності податкової політики, то як науковці, так і практики розмірковують, виходячи з власного досвіду, а тому в більшості випадків ці трактування мають відмінні спрямування. Так, науковці західних економічних систем вважають, що політику у сфері податків варто називати «фіскальною», апелюючи до основного призначення податків – наповнити бюджет, що втілюється за допомогою фіскальної функції податків [1, С. 95]. Водночас податкам притаманний не лише фіскальний зміст, а й регулюючий, соціальний, розподільчий, тому фіскальну та податкову політики не варто ототожнювати.

В офіційних джерелах з питань оподаткування податкова політика визначається як «діяльність держави у сфері встановлення, правового регламентування та організації справляння податків і податкових платежів у централізовані фонди грошових ресурсів держави» [2, 3].

Касьяненко Л. і В. Чайка вважають, що під податковою політикою слід розуміти базовий напрям економічної політики держави, метою якого є формування централізованих публічних фондів коштів для подальшого фінансування витрат державного та місцевих бюджетів і створення сприятливого соціально-економічного клімату в державі [4, С. 272; 5, С. 86].

Литвиненко Я. тлумачить податкову політику держави, як «…невід'ємну складову фінансової політики, що … не має самостійного характеру, оскільки податки, як інструмент впливу на економіку, застосовується в комплексі з іншими методами регулювання. ... Система оподаткування це лише частина загальної податкової політики держави. А загалом, податкова політика – це система відносин, що складаються між платником податку і державою, а також стратегія їх дій у різних умовах господарювання та економічних системах» [6, С. 4].

Власне розуміння податкової політики надає О. Зельдіна, яка розуміє її як «… один із основних напрямків державної економічної політики, що спрямований на забезпечення економічного обґрунтування податкового навантаження на суб'єктів господарювання, стимулювання суспільно необхідної економічної діяльності суб'єктів, а також дотримання принципу соціальної справедливості та конституційних гарантій прав громадян при оподаткуванні їх доходів» [7, С. 103].

Розглядає податкову політику як правову категорію та пов'язує її зміст вже не з правами окремих громадян, а із загальним суспільним добробутом В. Удяк. Під державною податковою політикою він розуміє законодавчо регламентовану цілеспрямовану діяльність державних органів, наділених фінансово-правовою компетенцією у галузі оподаткування, щодо встановлення, правової регламентації та організації надходжень податків і

зборів до централізованих фондів грошових ресурсів держави у достатніх розмірах, необхідних державі для виконання покладених на неї завдань і функцій з метою стимулювання економічного зростання та суспільного добробуту [8, С. 117].

Руденко Ю. відзначає суспільну спрямованість державної податкової політики, розглядаючи її як явище, що «… має потужну суспільну функцію, є системою правових, економічних і організаційно-контрольних заходів органів публічної влади щодо встановлення та стягнення податків і податкових платежів з метою формування фінансової бази держави для подальшого виконання покладених на неї завдань і функцій, стимулювання соціально-економічного розвитку, забезпечення національної безпеки, надання, на основі взаємодії державної влади та інститутів громадянського суспільства, суспільних послуг населенню [9, С. 98].

Загалом у трактуванні сутності податкової політики можна виокремити три вектори розуміння [10, С. 157]:

– вузькоспрямований підхід (відрізняється прагненням обмежити сферу застосування податкової політики виключно сферою податків [11, С. 18];

– функціонально-цільовий підхід (відрізняється виділенням функціональних можливостей та (або) економічної сутності податків, зазначенням поточних цілей реалізації податкової політики (;

– стратегічно-орієнтований підхід (відрізняється виокремленням цільових стратегічних орієнтирів, перспективних вимог та (або) рамкових обмежень податкової політики» [12, С. 15–17].

Розмірковуючи з приводу ефектів, яких можна досягнути за допомогою податкової політики, слід зауважити, що податки, як економічна категорія, впливають на збалансованість в економіці. А відтак і податкова політика головною своєю ціллю має збалансування: інтересів платників податків і держави в цілому та держави, регіонів і територіальних громад зокрема.

За допомогою податкової політики, що провадиться в державі шляхом встановлення переліку й умов функціонування податкових платежів, остання

має задовольнити потреби суспільства у різних сферах життєдіяльності, тобто реалізовувати політику, спрямовану на зростання та розвиток економіки, соціальної інфраструктури, екологічної діяльності, подолання демографічної кризи тощо [13, С. 64].

Реалізація податкової політики здійснюється одночасно на різних економічних рівнях, хоча в її основі близькі за ціллю та методами втілення пріоритети (рис. 1.1).

Рис. 1.1. **Рівні функціонування податкової політики**

Таким чином можемо стверджувати, що податкова політика є сукупністю засобів впливу у сфері оподаткування, що проявляється на різних рівнях економічної системи та спрямована на досягнення виконання

податковими платежами їхнього функціонального призначення з метою виконання завдань і функцій держави.

Водночас слід наголосити, що, залежно від об'єкту оподаткування, виокремлюються наступні види та цілі податкової політики (рис. 1.2).

Рис. 1.2. **Види та цілі податкової політики**

Залежно від цілей, податкова політика поділяється на окремі види, що охоплюють пріоритетні сфери інтересів і завдань держави (рис. 1.2). Функціонуючи в межах визначених видів, податкова політика відрізняється арсеналом використовуваних нею інструментів і законодавчих обмежень.

Загалом податкова політика кожної держави має власні відмінності, що визначаються національними особливостями, географічними й історичними факторами, станом економіки та соціальної сфери, екологічною ситуацією, роллю на міжнародній арені, участю у міжнародних організаціях і багатьма

іншими параметрами. Тому, залежно від пріоритетів й інтересів держави, виокремлюють різні типи, форми, моделі та методи податкової політики.

Тип податкової політики – це певний зразок податкової політики, що має властиві тільки йому характерні риси (ознаки).

Можна виділити наступні типи податкової політики [14, с. 30]:

- фіскальний – передбачає концентрацію уваги на досягненні максимального фіскального ефекту та пріоритетність фіскальної функції над усіма іншими функціями податків, що досягається за рахунок максимальної податкового навантаження;

- фіскально-розподільний має на меті поєднання максимального податкового навантаження з перерозподілом значної частини ВВП за допомогою податків у соціальну та виробничу сфери;

- регулюючий – акцентує увагу на заходах з посилення регулюючої функції з метою стимулювання економічного розвитку;

- фіскально-конкуруючий – спрямований на стимулювання залучення економічних суб'єктів під власну фіскальну юрисдикцію за рахунок створення податкових преференцій в порівнянні з іншими країнами (особливі економічні зони, офшори) та передбачає балансування фіскальної (середнє податкове навантаження) та регулюючої (стимулювання пріоритетних галузей і видів діяльності) функцій податків.

Різноплановість і багатогранність податкової політики держави спонукає до розгляду особливостей її реалізації в умовах вітчизняної податкової сфери та визначення рівня ефективності провадження.

1.2. Механізми впливу податкової політики на соціально-економічний розвиток України

Про соціальну функцію податків науковці активно заговорили під час локдауну, викликаного пандемією COVID-19. Відтак у сучасній практиці провадження податкової політики на перший план виходять саме соціальні

аспекти розвитку, здатні значною мірою вплинути на соціально-економічний розвиток держави.

Витоки ідеї соціалізації податків можна знайти в роботах німецького економіста Адольфа Вагнера (1835–1917). З початку XX ст. утверджується висловлена ним думка, згідно з якою фіскальна мета податку замінюється соціальною. Це було викликано початком нової епохи, появою нових соціальних ідеалів. На той час ідеалом оподаткування стало прагнення до більшого зрівняння доходів через їх розподіл, до зменшення прірви між багатими і незаможними. Крім того, вчений розширив перелік раніше запропонованих А. Смітом принципів, виклавши їх в дев'яти основних правилах, об'єднаних в чотири групи (рис. 1.3).

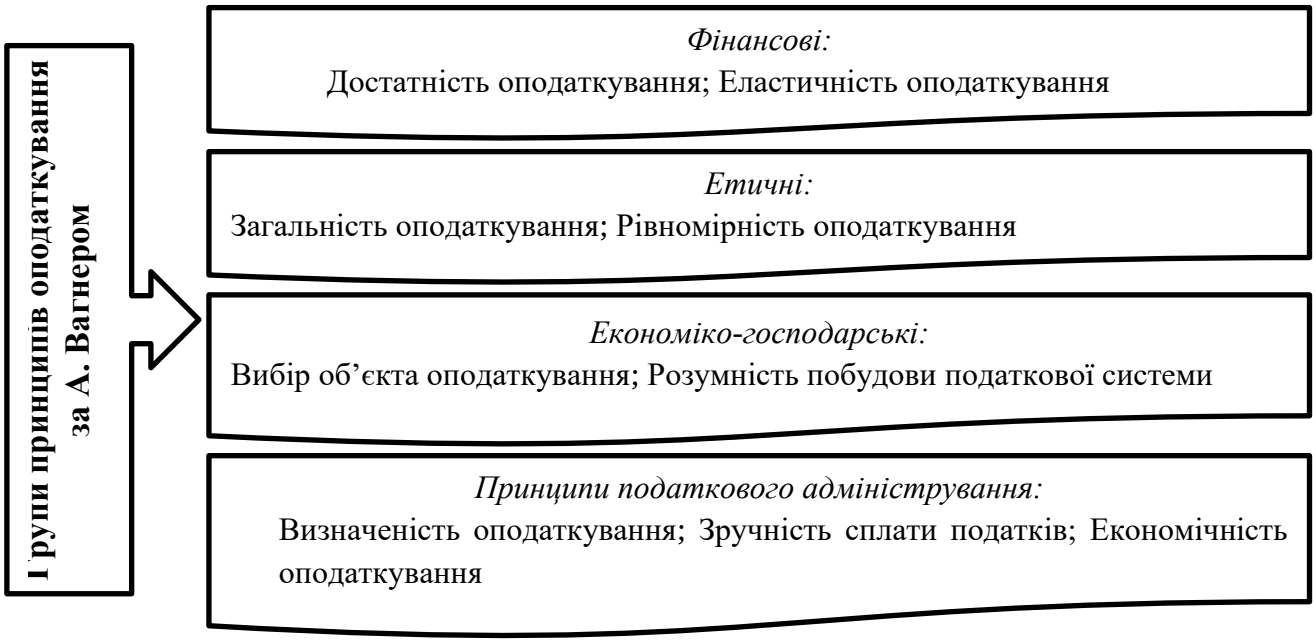

Рис. 1.3. **Групи соціально орієнтованих принципів оподаткування за А. Вагнером** [9]

Фінансові принципи оподаткування поєднують достатність оподаткування, тобто податкових надходжень повинно бути достатньо для покриття державних витрат та еластичність (рухливість) оподаткування, тобто держава повинна мати можливість вводити нові і скасовувати діючі податки, а також варіювати податкові ставки.

Група економіко-господарських принципів об’єднує належний вибір об'єкта оподаткування, тобто держава повинна мати можливість

встановлювати об'єкт оподаткування, та розумність побудови системи податків, що вважається поєднанням роботи з наслідками й умовами їх втілення на практиці за наявних (з можливістю покращення) економічних умов.

Етичні принципи сконцентровані на загальності оподаткування, що передбачає охоплення податками всіх без винятку об’єктів оподаткування, та рівномірність оподаткування, за яким криється загальність віднесення до когорти платників, незважаючи на соціальний статус і привілеї, всіх, хто володіє об’єктами оподаткування.

Група принципів податкового адміністрування зосереджує базові умови процесу справляння податків: визначеність оподаткування (зрозумілість умов й алгоритму нарахування податків, подання звітності), зручність сплати податків (платник має бути забезпечений всіма можливими умовами безперешкодного перерахування коштів); економічність оподаткування або максимальне зменшення витрат справляння (суми, що акумулюються внаслідок сплати податку не повинні перевищувати витрати на організацію його функціонування).

Таким чином, в теорії оподаткування була закладена основа системи принципів оподаткування, що поєднує в собі інтереси як держави, так і платників податків. Чинна вона і дотепер, хоча кожна країна обирає собі ті соціально спрямовані принципи, що перегукуються зі стратегією її розвитку та моделлю державного регулювання.

Фундатором популярної реформістської теорії «податки – інструмент зрівняння доходу» є відомий французькій громадський діяч, журналіст Еміль Жірарден (1802–1881) [14]. Ця ідея знайшла підтримку у багатьох західних економістів і політиків. Суть її в тому, що за допомогою прямих податків (прибуткового, податку зі спадщини й дарувань), що стягуються за прогресивними ставками, можна ліквідувати майнову нерівність, яка виникає з розвитком суспільства.

Прибічники цієї теорії виступають за обмеження оподаткування підприємців, інакше, на їх думку, зникне стимул до розширення виробництва. Однак і донині у всіх країнах світу триває пошук такої моделі податкової системи, в якій оптимально поєднувалися б соціальна ефективність та фіскальна спрямованість оподаткування.

Серед сучасних авторів ідею соціалізації податків активно розвиває Л. Баранник, зауважуючи: «…це тривалий процес перебудови багатьох принципів державного регулювання й сприймання податку державою та суспільством як дещо іншого, ніж наразі прийнято розуміти під словом «податок». Це – виховання іншої «податкової культури», що має призвести до створення сприятливого податкового клімату, при якому не виникає бажання уникнути сплати. Хоча, звісно, така ситуація скоріше є ідеалізацією, і навряд чи можлива в найближчому майбутньому в нашій країні. Податки мають служити інструментом для регулювання розвитку всього суспільства. Соціалізація податків є одним із принципів ефективного податкового регулювання» [15, с.18].

Відтак побудова ефективної національної податкової політики та формування нових – соціальних – її цілей, вимагають зміни суспільної свідомості, а економічні та політичні трансформації повинні призвести до перегляду розуміння призначення оподаткування [14, с. 28]. Його варто розглядати як багатофункціональний інструмент, ефективне застосування якого сприятиме соціально-економічному розвитку суспільства. При цьому ефективне використання соціальної функції оподаткування буде залежати від існуючого в певний період розвитку суспільства податкового соціального контракту, що визначається через розподіл податкового навантаження між соціальними групами і рівнем соціальних трансфертів при компромісі між групами з низьким і високим рівнем доходів [16, с. 241].

Розвиток держави загального добробуту, що реалізує політику забезпечення надання основних суспільно необхідних послуг – належного рівня охорони здоров’я, освіти, соціального забезпечення за рахунок

державного фінансування, – протягом минулого століття викликав зростаючу потребу в отриманні значних державних доходів. Поряд із появою нових податків, збільшенням розміру вже діючих і виконанням ними традиційної фіскальної функції, покликаної покрити державні видатки, податкова політика починає переслідувати і соціальні цілі.

Зазначеному сприяло зростання ролі державного інтервенціоналізму, що передбачало активне використання державних фінансів задля обкладання прогресивними майновими податками і податками на доходи багатих платників, витрачання отриманих податкових доходів на поліпшення умов існування бідних громадян.

Соціальні цілі податкової політики досягаються через фінансування послуг, затребуваних суспільством, використовуючи фінансовий механізм. Тому реалізація соціальної функції держави передбачає фінансову підтримку соціально незахищених груп населення: пенсіонерів, сиріт, безробітних, багатодітних сімей, молоді, інвалідів. Усе це досягається шляхом реалізації соціально орієнтованої податкової політики. Отже, з появою соціальної функції держави оподаткування поступово стало інструментом її реалізації, змінилися його функції та цілі.

Таким чином, у стратегічному плані векторами реалізації податкової політики з метою соціально-економічного розвитку сучасного суспільства мають стати позафіскальні цілі. До таких, зокрема, відносяться:

- Сталий розвиток держави на основі проведення структурних реформ;
- Фінансово-економічна, екологічна, енергетична, товарна безпека розвитку держави, бізнесу та громадян і сприятливі умови для розвитку підприємництва;
- Макроекономічна стабільність за високих стандартів життя та належного рівня розвитку територіальних громад;
- Ефективність функціонування соціальних сфер діяльності: освіта, медицина, соціальне забезпечення.

Податкова політика, через податкове регулювання, є складовою загальної системи державного регулювання. А тому практиковані податкові інструменти та механізми значною мірою корелюють з національною моделлю регулювання.

Загалом різні держави дотримуються різних концепцій регулювання. Сучасні моделі регулювання, практиковані у більшості країн, є кейнсіансько-монетаристським синтезом, що поєднує в собі податкову, грошово-кредитну та фінансово-бюджетну політику, механізми державних закупівель, державне підприємництво й інші елементи. Найбільш відомими моделями державного регулювання економіки є американська, німецька, англійська, шведська, японська, моделі країн, що розвиваються, та моделі країн зі статусом «перехідних економік».

За американської моделі (США) економічні процеси з боку держави регулюються за залишковим принципом: розв'язуються лише ті проблеми, які не під силу вирішити ринковим структурам. Основними важелями державного регулювання економіки є фінансово-бюджетні та податкові інструменти, спрямовані на заморожування інфляційних процесів.

У німецькій моделі (Німеччина) державний вплив здійснюється через кредитну та грошову політики; фінансово-бюджетну політику; політику доходів і зайнятості; заохочення експорту та сприяння імпорту для насичення внутрішнього ринку; зміцнення внутрішньої грошової одиниці.

Англійська модель (Велика Британія, Франція, Італія) реалізовує регулювання за допомогою державного бюджету, що виступає чинником впливу на попит шляхом концентрації перерозподілу доходів (зміна обсягу і структури попиту, ціни), та шляхом розроблення державних програм.

У шведській моделі (Швеція, Іспанія, Португалія, Греція) об'єктом регулювання є трудові відносини на загальнонаціональному рівні. Вплив реалізовується через державні трансфертні платежі з бюджету, соціальні програми, державні замовлення. Однак вона має і негативну сторону – високий рівень податків, що спричиняє підвищення цін на внутрішні товари,

звідки виникає необхідність захисту внутрішнього ринку від експансії дешевих товарів.

Японська модель регулювання здійснюється переважно через кредитно-банківську систему і меншою мірою – через фінансово-бюджетну. Практикованими є адміністративно-економічні методи регулювання.

Для країн, що розвиваються, таких як Південна Корея, Тайвань, Кувейт, Гонконг, Сінгапур, ОАЕ, процеси переходу здійснюються за рахунок державних коштів, які вкладаються безпосередньо державою або інвестором у розвиток економіки [17, с. 82].

В цілому податкова політика, спрямована на соціально-економічний розвиток держави, в основу якої покладено соціальну функцію податків, має на меті збалансування потреб і запитів держави та платників податків. І на оптимальному їх перетині отримуємо здоровий консенсус взаємодії цих протилежно спрямованих сторін.

РОЗДІЛ 2. УМОВИ ВПЛИВУ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

2.1. Ключові аспекти функціонування податкової політики України

Мистецтво формування податкової політики у динамічних економічний умовах полягає у тому, щоб знайти оптимальний зміст податкової політики за існування фундаментальної суперечності між сталими темпами економічного зростання та дестимулюючими ефектами, породженими впливом податків. Ці ефекти призводять до викривлення стимулів до праці чи підприємницької діяльності економічних агентів, впливають на розподіл обмежених господарських ресурсів.

Податкова політика відіграє суттєву роль і здійснює вагомий влив на розвиток економіки країни. М. Рубан з даного питання розмірковує так: «…структуру оподаткування, можна розглядати як комбінацію податкових ставок та баз окремих податків. Структура оподаткування чинить більш вагомий вплив на економічне зростання, аніж рівень оподаткування (частка податкових надходжень у ВВП), з огляду на те, що рівень оподаткування відображає вибір соціально-економічної моделі розвитку держави платниками податків відповідної країни» [18].

Зарегульованість податкових процесів призводить до надмірного рівня оподаткування, наслідком чого є відтік капіталу підприємств, зниження обсягу інвестицій тощо. Тобто у контексті провадження податкової політики одним з критеріїв її ефективності є податкове навантаження.

Водночас варто зауважити, що обсяг бюджетних видатків безпосередньо залежить від надходжень податків до державного та місцевих бюджетів, тому суспільство має визначитись, який обсяг державного регулювання соціального та економічного розвитку є найбільш для нього

прийнятним. Так, серед найбільш розвинутих економік світу, що входять до ОЕСР (Організації країн економічного співробітництва та розвитку), за останнє десятиліття найнижчі показники рівня оподаткування – у Мексиці та Чилі (до 20,0%), найвищий – у Данії (47,0 %) [19, с. 148].

Одним із вимірників ефективності податкового регулювання в державі є рівень податкового навантаження. Важливо, щоб воно відповідало рівню податкоспроможності платників і територій, адже високий рівень податкового навантаження зменшує економічну активність, сприяє переміщенню капіталу за кордон, сповільнює темпи росту валового внутрішнього продукту. А за низького податкового навантаження бюджети усіх рівнів недоотримують кошти та не можуть фінансувати програми економічного і соціального розвитку [20, с. 211].

Податкове навантаження розраховується за різними методиками, однак одна з найпоширеніших – це відношення суми податкових надходжень Зведеного бюджету до обсягу валового внутрішнього продукту. Так розраховується показник бюджетного податкового навантаження (рис. 2.1).

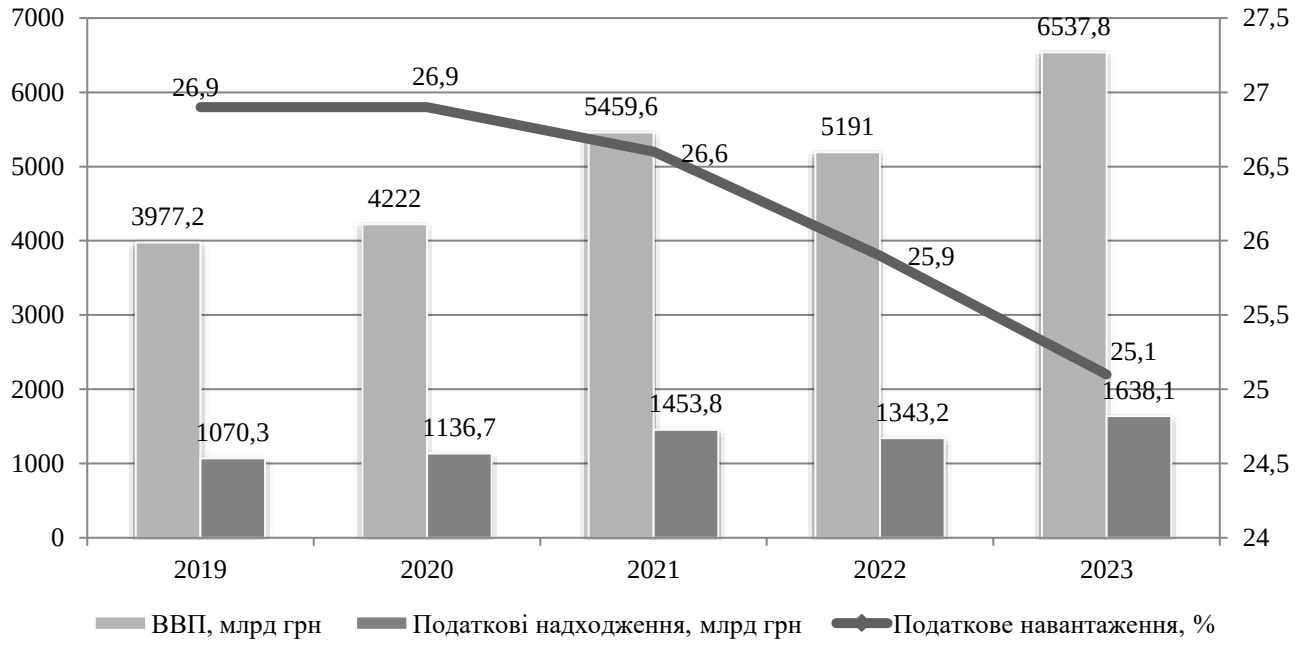

Рис. 2.1. **Рівень податкового навантаження в Україні у 2019–2023 рр., %** *[21, 22]*

Рівень податкового навантаження в Україні у 2019–2023 рр. варіювався від 25,1% у 2023 р. до 26,9% у 2019–2020 рр. Причому загальне зниження за досліджуваний період склало 1,8 відсоткових пункти, що є свідченням позитивної результативності використовуваних інструментів податкового регулювання в рамках проваджуваної податкової політики. Особливо вагомим кроком у цій площині було послаблення рівня оподаткування для бізнесу на початку впровадження воєнного стану.

Водночас, як зазначає А. Соколовська, формування податкової політики в умовах макроекономічної та фінансової нестабільності – це спроможність використання податків для балансування між виконанням завдань фіскальної консолідації та створенням умов для економічного зростання. Балансування між зазначеними завданнями зумовлює використання таких інструментів фіскальної консолідації, які не створюють істотних перешкод для економічного зростання [24, с. 44].

Очевидно, що в сучасних умовах формування податкової політики в Україні має передбачати створення умов для зростання ВВП й інших позитивних зрушень у розвитку соціально-економічної системи, забезпечення надійної фінансової бази функціонування держави, внесення змін до податкового законодавства з метою виконання Угоди про асоціацію, а також поступову імплементацію інших заходів податкової політики ЄС із поступом у економічному розвитку й детінізації економіки [25, с. 11].

Основою позитивний фінансових показників реалізації податкової політики є дотримання наступних принципів: сума сплаченого податку повинна бути еквівалентною вартості отримуваних від держави благ і послуг; об'єктом оподаткування може бути тільки дохід, а не його джерело і розмір витрат; податок має бути пропорційним доходу; всі податки повинні мати цільове призначення; умови оподаткування мають бути простими і зрозумілими платникові; платники податків мають бути проінформовані урядом про використання сплачених ними податків; нові податки вводяться

тільки на покриття відповідних витрат, а не для ліквідації бюджетного дефіциту [26, с. 22–23].

Відтак, зважаючи на означені акценти, дослідимо вплив структури податкових надходжень Зведеного бюджету України на темпи приросту податкового навантаження (рис. 2.2).

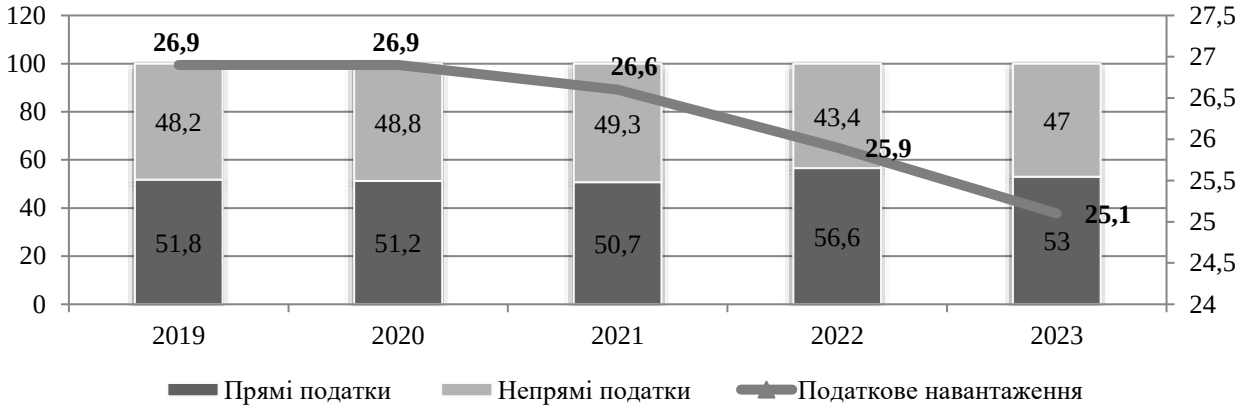

Рис. 2.2. **Динаміка результативних показників функціонування податкової політики України у 2019–20203 рр., %** [21; 22]

Протягом 2019–2023 рр. коливання наведених на рис. 2.2 показників відбувалося у взаємній залежності: зростання частки непрямих податків сприяло підвищенню рівня податкового навантаження, а збільшення питомої ваги прямих податків – спонукало до його зниження. Також слід відзначити, що загальне відхилення на кінець досліджуваного періоду, у порівнянні з його початком, склало: по прямих податках +1,2%, та, відповідно, -1,2% по непрямих податках і -1,8% по зміні податкового тягаря.

Варто зауважити, що країни з розвинутою економікою, у тому числі країни-учасниці Європейського Союзу, значною мірою опираються на пряме оподаткування, а найвище фіскальне значення має податок на доходи фізичних осіб, фіскальна ефективність якого прямо залежить від показника валового внутрішнього продукту на душу населення.

Водночас емпіричний досвід свідчить, що «оптимальна» модель структури оподаткування адаптується до різних стадій економічного розвитку і не є універсальною. Так, для країн з економікою, що розвивається, характерною особливістю є превалювання непрямих податків у структурі

доходів бюджету, і податок на додану вартість є домінантним із цієї позиції [27, с. 56–57]. В той же час, у Європейському Союзі податки на споживання переважають у структурі бюджетних надходжень таких розвинутих країн, як Австрія, Франція, Чехія, Польща, Литва, Естонія, Латвія, Болгарія, Словаччина, Угорщина. Заслуговує на окрему увагу тенденція до зростання ставок податку на додану вартість. Загалом для країн Європейського Союзу за останні п'ятнадцять років ставка збільшилася на понад 2 відсоткових пункти та в середньому становить 21,6%. Реалізація зазначеного супроводжувалася сукупністю компенсаторних заходів податкової політики щодо протидії наслідкам глобальної економічної рецесії [28, с. 107–108].

До якісних характеристик функціонування податкової політики належать:

1) здатність податкової політики збільшити кількість доходних джерел. Ця характеристика реалізується через зміни в податковому законодавстві, наприклад розширення податкової бази, введення нових податкових платежів;

2) визначення податковою політикою нової податкової бази – розширення кола податкової бази дасть змогу державі підвищити кількість податкових надходжень до державного бюджету, при цьому не підвищуючи податкові ставки;

3) дотримання мінімального терміну щодо сплати податків. Тобто в разі інфляційних процесів у країні реальна цінність сплачених не в той час податків може суттєво знизитися, тому задля забезпечення своєчасного поповнення державної скарбниці необхідно ввести певну систему податкових штрафів;

4) раціональне стимулювання податковими регуляторами. Дана характеристика передбачає надання податкових пільг виходячи лише з певної необхідності щодо стимулювання окремих виробничих галузей, важливість яких зумовлена державними пріоритетами. Тобто, стимулюючи певну галузь податковими пільгами, держава має можливість експортувати певну

продукцію, вироблену саме завдяки маніпулюванню у сфері податків [27, с. 58].

З позиції висвітленого, слід зауважити на соціальній ролі податкової політики, що веде як до економічного зростання, так і до покращення фінансових показників функціонування держави. Світова практика податкової діяльності враховує необхідність і доцільність провадження державою соціальної політики. Тож для реалізації даних цілей передбачено використання таких інструментів податкової політики, як податкові пільги (рис. 2.3).

Рис. 2.3. **Види та форми податкових пільг, що функціонують в межах податкової політики України**

Серед наведених видів і форм податкових пільг, покликаних надати оподаткуванню соціального характеру, одним із найвагоміших є неоподатковуваний мінімум. Даний показник у країнах з високим рівнем економічного розвитку є фактично рівнем межі бідності та безпосередньо пов'язується з показником прожиткового мінімуму. В Україні ж неоподатковуваний мінімум частіше використовується в адміністративному

та кримінальному контекстах, як мірило розміру фінансового покарання. А от його прямий соціальний підтекст повністю ігнорується. Водночас саме неоподатковуваний мінімум повинен стати дієвим інструментом відновлення соціальної справедливості в оподаткуванні та провадження ефективної соціальної політики на вітчизняних теренах [29, с. 37–38].

Основоположним критерієм формування підвалин ефективної податкової політики є показник прожиткового мінімуму. А його базисом, у свою чергу, – грошовий вимір споживчого кошика. І хоча в Україні продовольча частина споживчого кошика у 2020 р. складала 42,1% мінімальної заробітної плати, що є нижчим рівня 2019 на 3,3% та засвідчило перевищення темпу росту зарплат над цінами, це лише 40 місце у рейтингу країн світу за співвідношенням цін на продукти з мінімальною заробітною платою, у якому лідируючою трійкою є Австралія (7%), Велика Британія й Ірландія (по 7,3%) [30].

Дослідження Центру аналізу публічних фінансів та публічного управління виявило, що лише в 2019 р. державний бюджет недоотримав еквівалент 1,3 млрд дол. (3,4% доходів) через надання пільг. За останні 5 років загальні втрати державного бюджету від пільг становлять 6.4 млрд дол. При цьому, якщо у 2019–2021 рр. обсяг податкових пільг, а отже, і втрат бюджету від них, знижувався, то з 2023 р. він почав зростати. (рис. 2.4).

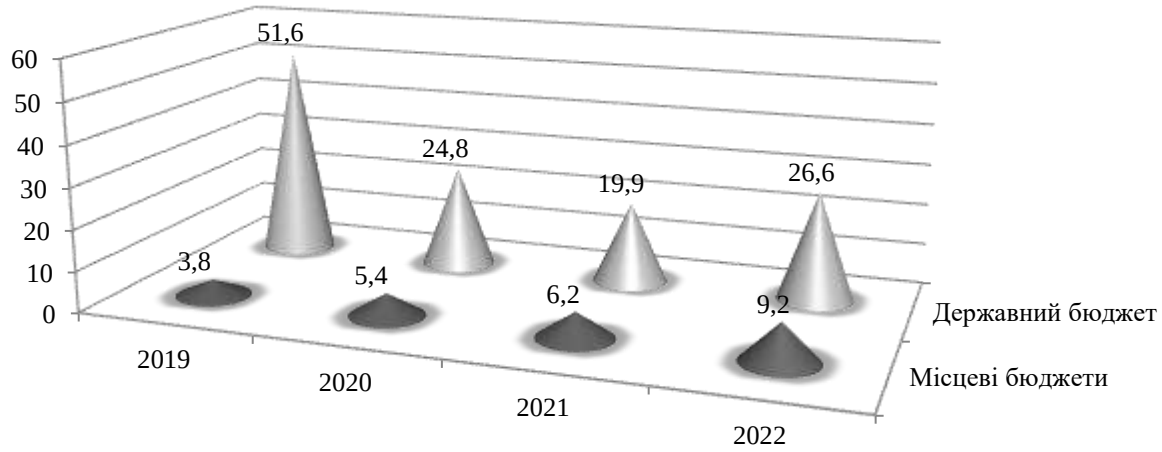

Рис. 2.4. **Втрати бюджетів від надання податкових пільг, млрд. грн.** [31, с. 8]

Недоотримання коштів внаслідок застосування низки податкових пільг (рис. 2.4) є досить відчутним як на рівні держаного, так і для місцевих бюджетів. Окремим свідченням зазначеного є частка податкових пільг у доходах бюджету та ВВП (рис. 2.5).

Питома вага податкових пільг у доходах Державного бюджету України на кінець 2022 р. відзначилася тенденцією зростання до 3,5% у порівнянні з 2,86% 2019 р. Окремо слід зауважити, що податкові пільги складають майже 1% ВВП країни, що є доволі високим показником. І це в той час, як країни світу прагнуть до зменшення кількості податкових пільг [32].

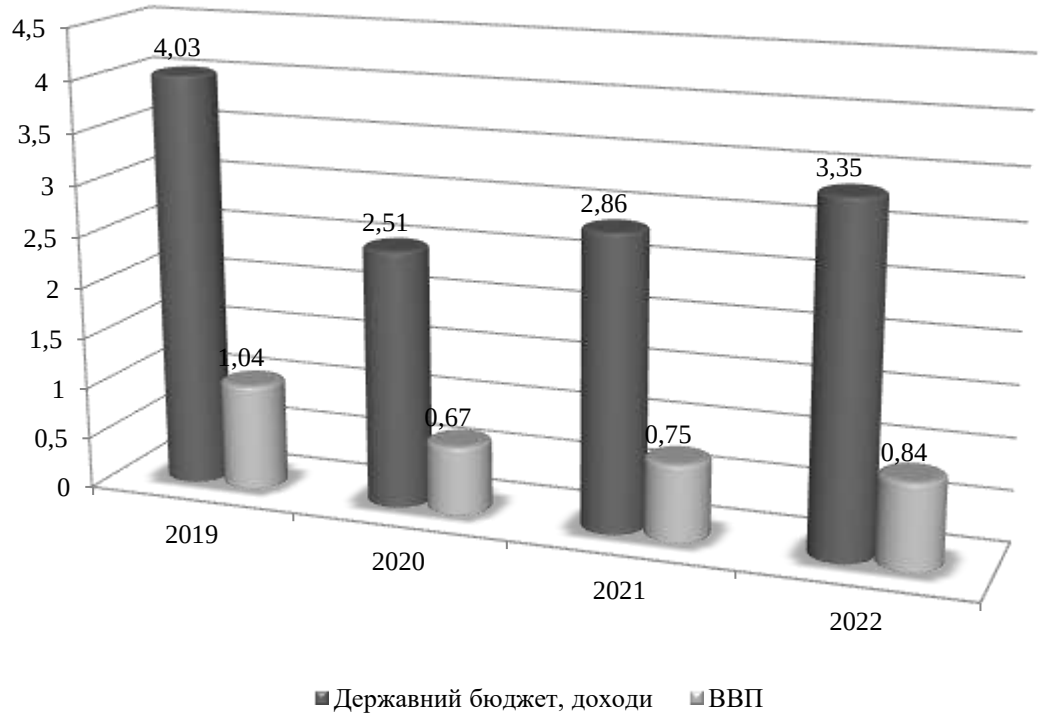

Рис. 2.5. **Динаміка частки податкових пільг у доходах державного бюджету та ВВП України у 2019–2022 рр., %** [31, с. 9]

Наразі найголовніше в питанні надання й ефективності податкових пільг – хто та за яким принципом їх отримує, адже в Україні відсутня чітка політика їх надання. Також відсутня система моніторингу впливу пільг, що не дає можливості оцінити ефект від запровадження таких заходів. Це має кілька важливих наслідків для публічних фінансів та економіки загалом [33]. Такий підхід потребує особливої уваги з боку податкової політики, особливо в період кризи та в умовах обмежених фінансових ресурсів держави. А тому

усі пільгові ініціативи повинні бути обґрунтовані, а очікуваний ефект від їх реалізації має переважати понесені бюджетні чи організаційні втрати.

2.2. Оцінка соціально-економічного розвитку держави

Як і інші країни-члени ООН, Україна, приєдналася до глобальних завдань забезпечення сталого розвитку. Поставлені перед державою цілі мають забезпечити інтеграцію зусиль сталого розвитку і потребують суттєвих соціально-економічних перетворень в Україні та нового глобального партнерства. Однак, як показує рейтинг в цьому році, при нинішніх темпах соціального прогресу в світі можуть виникнути проблеми з досягненням задекларованих цілей. Економічні виміри розвитку країни залишаються його важливими складовими, але соціальні напрями все більше привертають увагу дослідників і є одним із критеріїв оцінки ефективності державної політики та її інститутів [34, с. 62].

В сучасних умовах, для оцінки соціально-економічного становища держави, актуальними є різнопланові рейтинги, за допомогою яких здійснюється аналітичне порівняннях переваг країн. Оскільки вони не враховують моніторинг результатів і наслідків, то їхні результати стають поштовхом для корегування політики держави.

Рейтингу Світового банку Doing Business («Ведення бізнесу 2021»), що ранжує країни за комфортністю умов для даного групування, ґрунтується на аналізі умови бізнесу у 190 країнах світу, що оцінювалися з липня 2019 року по червень 2020 року [35]. За його результатами у 2021 р. Україна покращила показник легкості ведення бізнесу на 4 позиції відносно 2020 року (рис. 2.6), але наразі проект призупинено у зв’язку зі зміною ситуації та розробкою нових вимірників.

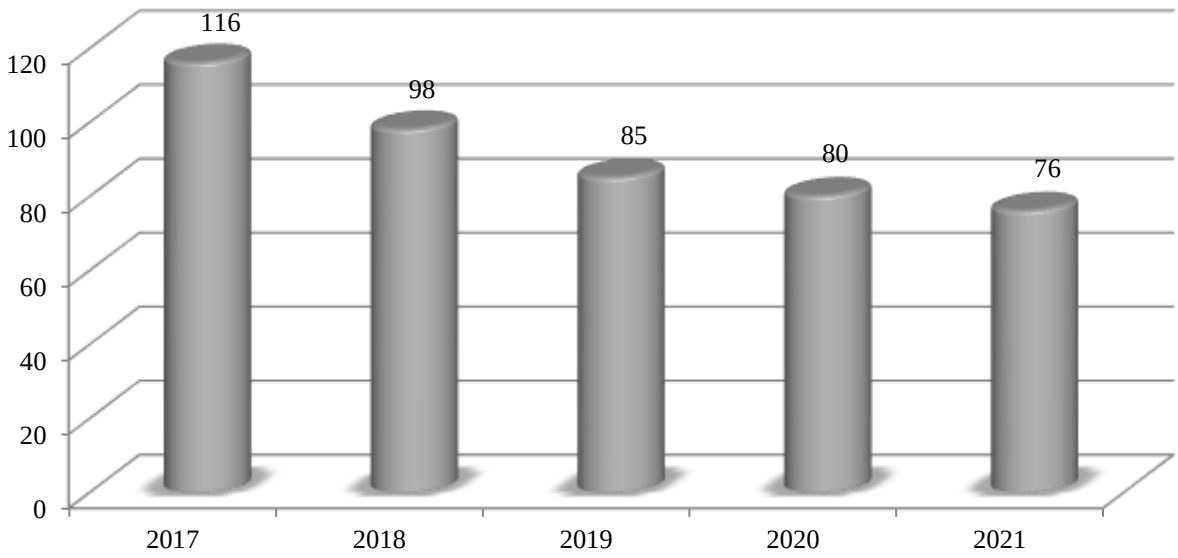

Рис. 2.6. **Місце України у рейтингу легкості ведення бізнесу «Doing Business» Світового банку, 2021 р.** [35, с. 63]

Одним з показників соціально-економічного розвитку держави є ситуація, пов'язана з умовами держави у сфері регулювання та показники роботи податкової системи за результати опитувань підприємств. Вони є свідченням забюрократизованості системи податкового менеджменту й адміністрування, а також її відкритості до платників (табл. 2.1). Причому метою кожної держави є досягнення рівня, за якого діалог платника та держави буде максимально відкритим, адже це є свідченням високого економічного розвитку на основі взаємодії інтересів двох сторін.

З-поміж наведених у табл. 2.1 індикаторів прослідковується чітка і неоднозначна суперечність: показники, що фактично відповідають за функціонування податкової системи – дні для отримання ліцензії на експлуатацію, дозволу на будівництво чи на отримання імпортної ліцензії в Україні нижчі, аніж у країнах Європи та Центральної Азії, а також в середньому по світу. А от результати опитування підприємств і підприємців демонструють протилежність: зокрема, вважають податкові ставки основним обмеженням 57,2% опитаних, що на 27,9% вище показника по Європі й Центральній Азії і на 27,0% середнього по світу; схожа ситуація і відносно думки щодо обмежуючого впливу адміністрування податків і ліцензування.

Таблиця 2.1

Індикатори функціонування податкової системи України у 2019 р. [35]

Показник	Україна	Європа та Центральна Азія	Відхилення (+,-) від України	Усі країни	Відхилення (+,-) від України
Час, витрачений вищим керівництвом на виконання вимог державного регулювання, %	10,8	9,0	+1,8	8,5	+2,3
Підприємства, що відвідали або мали відвідати податкових службовців,%	32,8	33,3	-0,5	49,2	-16,4
Середня кількість візитів або необхідних зустрічей з податківцями, одиниць	1,8	2,0	-0,2	2,5	-0,7
Дні для отримання ліцензії на експлуатацію	21,5	39,1	-17,6	33,7	-12,2
Дні для отримання дозволу на будівництво	61,5	93,1	-31,6	69,7	-8,2
Дні для отримання імпортної ліцензії	13,3	16,1	-2,8	16,7	-3,4
Підприємства, що вважають податкові ставки основним обмеженням,%	57,2	29,3	+27,9	30,2	+27,0
Підприємства, що вважають адміністрування податків основним обмеженням, %	29,9	15,8	+14,1	20,9	+9,0
Підприємства, що вважають ліцензування бізнесу та дозволи основною перешкодою, %	26,6	10,1	+16,5	13,5	+13,1

Також у 2020 р. Україна піднялася на 83 місце (зі 140 країн) на тлі 89 позиції роком раніше (із 138) [36]. Рейтинг засвідчив низку недоліків: у країні

слабо розвинені інститути, нестійкі макроекономічні показники і фінансова система [37] (рис. 2.7).

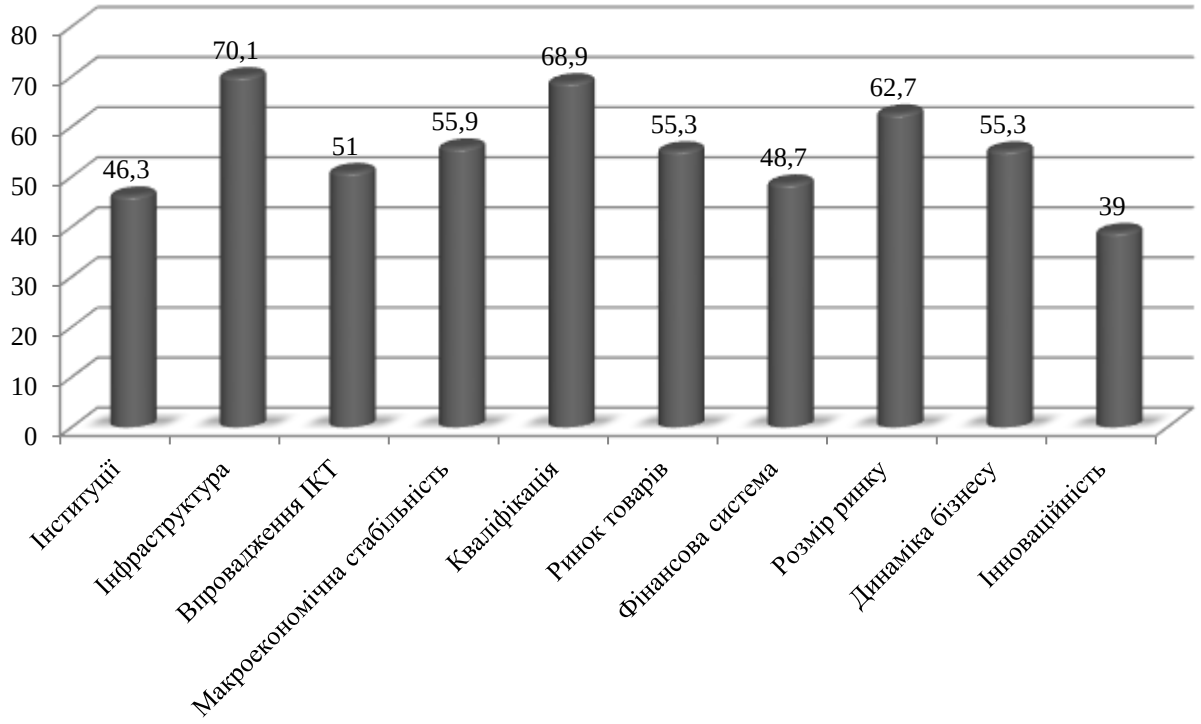

Рис. 2.7. **Показники оцінки рівня конкурентоспроможності України у 2020 р.** [37]

У наступні періоди Україна дещо покращила свої позиції у загальному рейтингу конкурентоспроможності та посіла 55 місце в рейтингу 2021 р. [38, с. 13], а в 2022 р. – 54 місце [39], хоча і залишається найменш конкурентоздатною економікою в регіоні Західної та Східної Європи.

Наразі ключовим питанням покращення податкового середовища в Україні є зменшення кількості часу, що його затрачають платники на податковий облік. В середньому він складає 328 годин на рік, що вдвічі більше, ніж у розвинених країнах. А за тривалістю обліку ПДВ наша держава посідає 176 сходинку зі 190.

Закономірно, що більш розвинені держави здатні витрачати більший обсяг ресурсів на соціальні цілі. У 2019 році Міжнародна організація праці у Глобальному звіті із соціального захисту поділила країни на такі три групи: країни з низьким (Low-income), середнім (Middleincome) та високим (High-

income) рівнем доходу на кількість осіб працездатного віку. Україна опинилась у групі середнього рівня доходу з показником 2,4 % від ВВП. Країни з розвиненою економікою та високим доходом утримують цей показник на рівні 4,5–6,9 %. Нерозвинені, бідні країни не в змозі повністю забезпечити своє населення, їх показник зупинився на рівні 0,1–0,7 %. Країни, які мають середній дохід та економіку, що розвивається, а серед них є Україна, утримують свої позиції на рівні 1,8–3,9 % [40, с. 141].

Сучасна соціально-економічна ситуація в Україні характеризується несприятливим та турбулентним середовищем, що створює перешкоди для розвитку приватного сектору. Президент Світового банку Джим Йонг Кім наголошує на тому, що робочі місця є основою розвитку будь-якої країни. Саме приватний сектор забезпечує 90 % робочих місць, тому уряди країн повинні створювати сприятливі умови для інвестицій, фінансової підтримки дрібних та середніх підприємств [41].

Не менш неприємним є і результат провадження податкової політики, що характеризується податковим навантаженням на оплату праці. Саме воно є ще одним важливим складником ефективності провадження податкової політики в контексті розбудови соціально-економічного середовища. Наразі сукупне навантаження на заробітну плату в Україні складає 34% за ефективною ставкою або 51,5% по відношенню виплаченої зарплати до суми податків. За цим показником Україна є «Антилідером» серед країн зі схожим рівнем економічного розвитку і випереджає деякі розвинені країни. Зокрема: США (З навантаженням 31,7%), Британію (30,9%), Канаду (30,9%), Австралію (28,6%), Південну Корею (22,6%), Ізраїль (22,1%), Швейцарії (21,8%), Мексику (20,4%) і Нову Зеландію (18,1%) [19].

Окремим результатом провадження податкової політики в економічному секторі є показник частки мінімальної заробітної плати у середньомісячній (рис. 2.8).

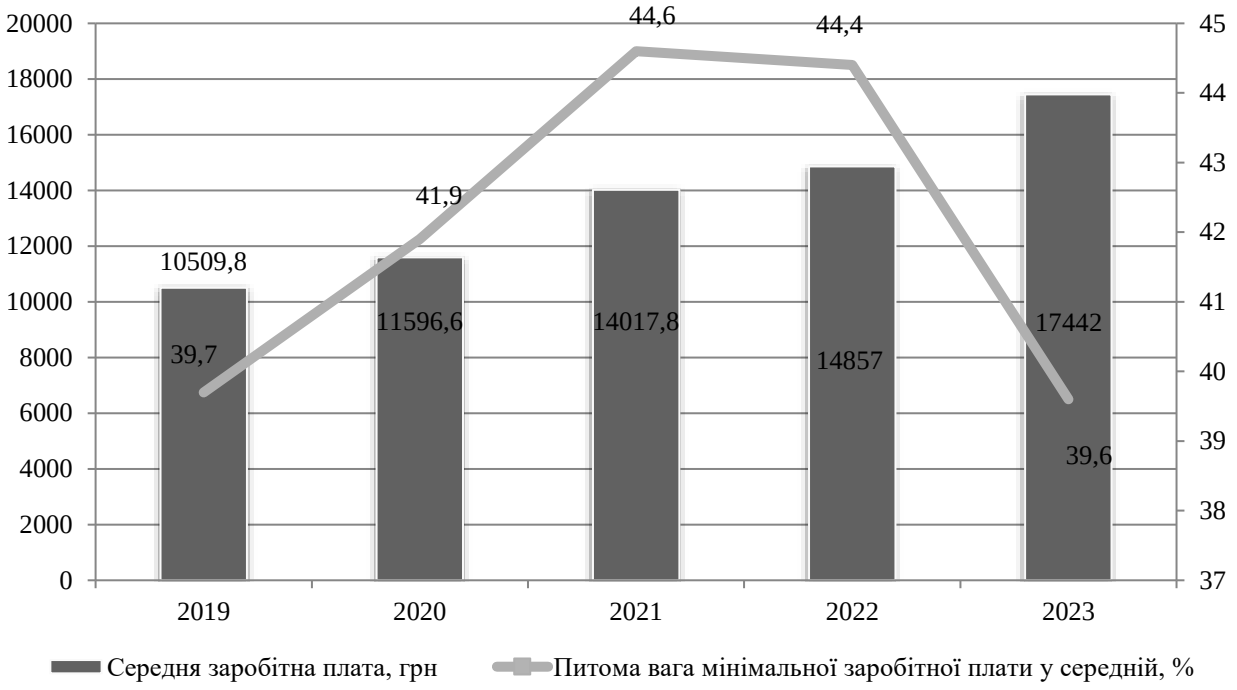

Рис. 2.8. **Питома вага мінімальної зарплати у середній заробітній платі у 2019–2023 рр.** [42, 43]

Незважаючи на сталий ріст показника середньої заробітної плати, питома вага мінімальної заробітної плати у ньому залишається високою. Водночас варто відзначити зменшення частки мінімальної заробітної плати у середній на кінець 2023 р. і загальне негативне відхилення -0,1 відсоткового пункту.

Окремо, в даному контексті, слід наголосити на зміні показників соціально-економічного функціонування населення та домогосподарств. Одним з визначальних серед таких є диференціація життєвого рівня населення. Для його визначення використовують два коефіцієнти: квінтильний коефіцієнт диференціації доходів населення та квінтильний коефіцієнт фондів.

Квінтильний коефіцієнт диференціації доходів населення – це співвідношення мінімального рівня доходів серед найбільш забезпечених 20% населення до максимального рівня доходів серед найменш забезпечених 20% населення, ранжованого за показником середньодушових еквівалентних доходів.

Квінтильний коефіцієнт фондів – це співвідношення сумарних доходів найбільш та найменш забезпечених 20% населення, ранжованого за показником середньодушових еквівалентних доходів [45].

Відтак розподіл населення в Україні за зазначеними коефіцієнтами має наступний вигляд (рис. 2.9).

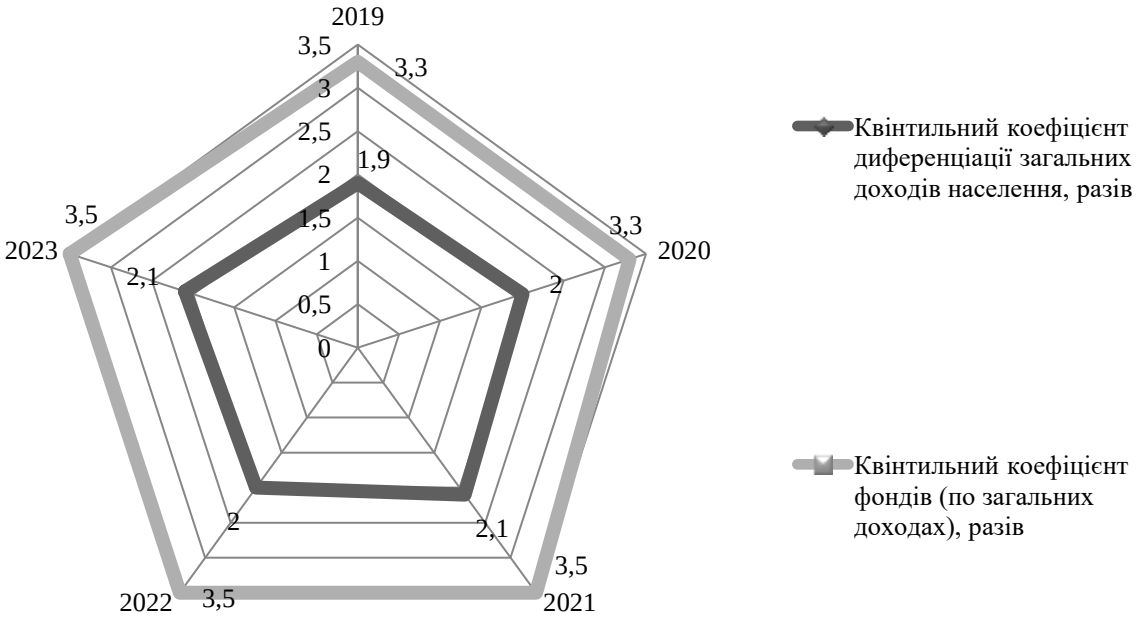

Рис. 2.9. **Показники диференціації життєвого рівня населення України у 2019–2023 рр.** [46]

З наведених на рис. 2.9 даних відзначимо, що протягом досліджуваного періоду квінтильний коефіцієнт диференціації загальних доходів населення зріс з 1,9 рази у 2019 р. до 2,1 рази у 2023 р. Аналогічне підвищення – у 0,2 рази – відзначається і по квінтильному коефіцієнту фондів: з 3,3 рази у 201 р. до 3,5 рази у 2023 р. Зазначені показники доводять зростання нерівності між населенням.

Одним з факторів такої ситуації є невідповідність мінімальної заробітної плати реальній платоспроможності, а також високій її частці у доходах домогосподарств (рис. 2.10).

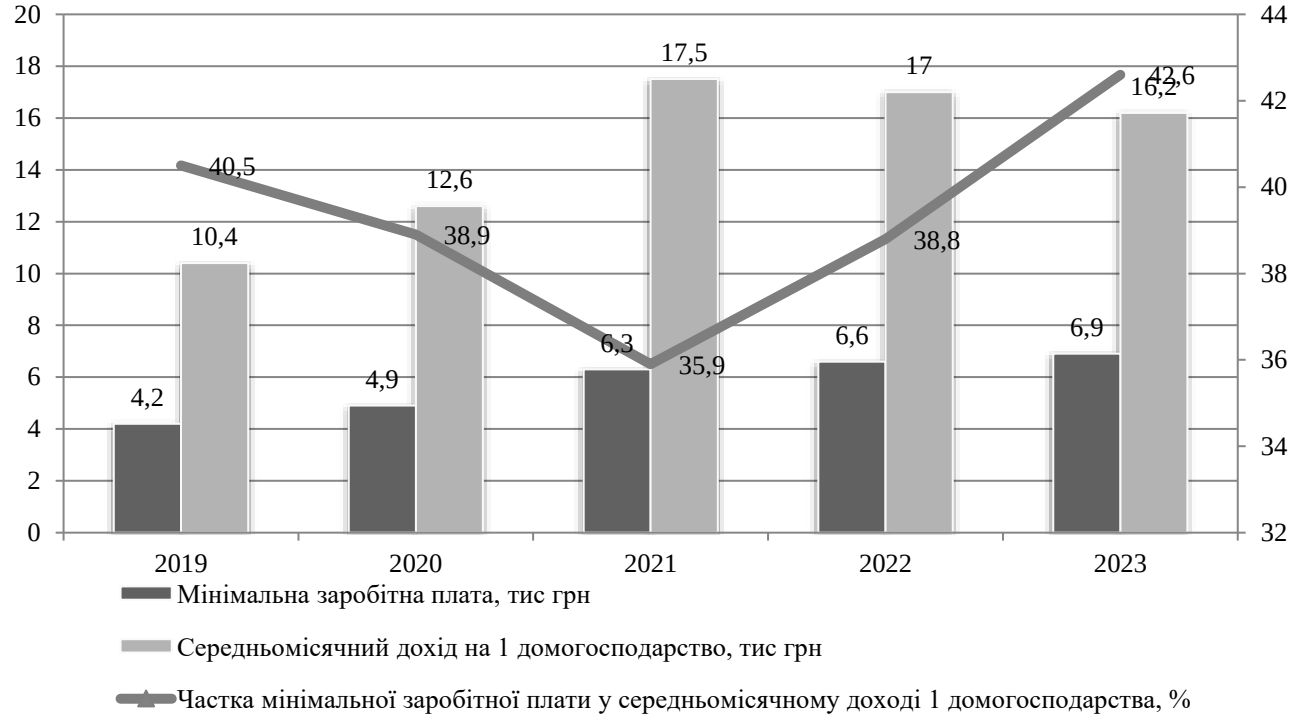

Рис. 2.10. **Динаміка частки мінімальної заробітної плати у доходах домогосподарств України у 2019–2023 рр.** *[42, 46]*

Протягом 2019–2029 рр. частка мінімальної заробітної плати у середньомісячному доході домогосподарств зазнала значних коливань: до 2021 р. її рівень знизився з 40,5% у 2019 р. до 35,9%, а у наступні роки – підвищувався. Загалом же відхилення склало +2,1%, що є свідченням зниження рівня доходів домогосподарств на фоні інфляційних процесів.

Загалом економічний стан економіки України та проваджувана в державі податкова політика у 2023 р. ознаменувалися досить невтішними показниками ділової активності підприємств (Додаток А) [44]. Очікування респондендів щодо погіршення економічної ситуації повністю справдилися: кількість працівників у всіх сферах діяльності, окрім сільського господарства, скоротилася, обсяги виробництва продукції знизилися, а ціни зросли.

Високий рівень податкового навантаження на заробітну плату також провокує зростання тіньового сектору економіки. Адже чим вище податкове навантаження, тим більше платники намагаються його уникнути, формуючи поле прихованого фінансового обороту (рис. 2.6).

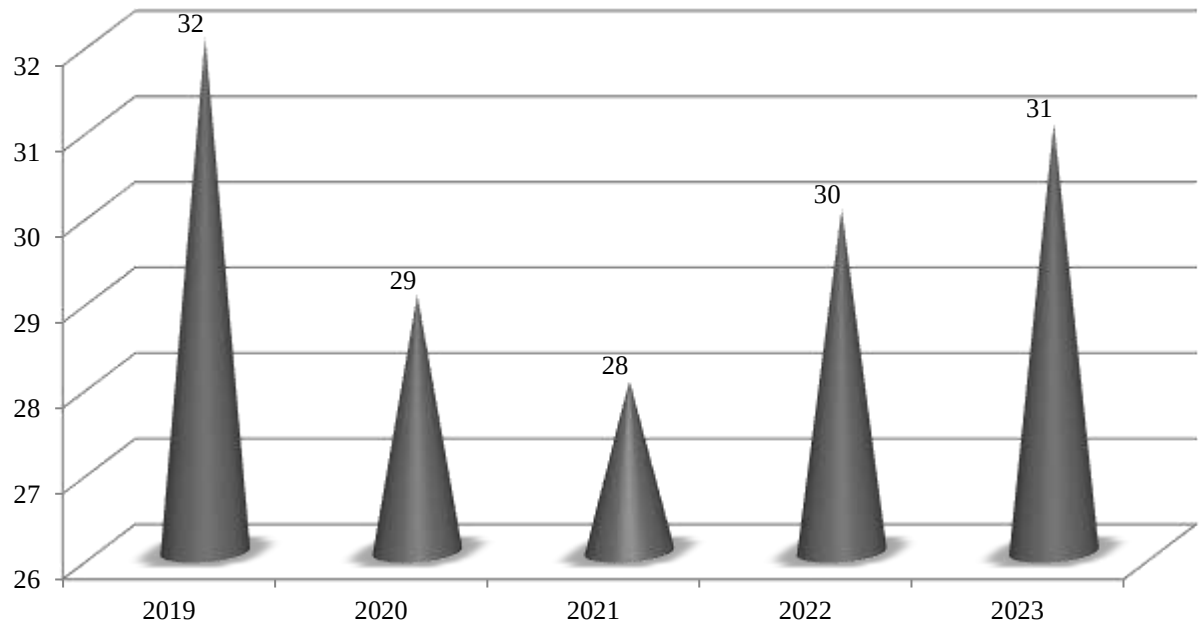

Рис. 2.11. **Рівень тіньової економіки в Україні у 2019–2023 рр., %** [47]

Зважаючи на те, що рівень бюджетного навантаження в Україні є помірним, а податкове навантаження на оплату праці зависоким, показники тіньового сектору теж нестабільні. В середньому за 2019–2023 рр. обсяг тіньової економіки в Україні відносно ВВП склав 30 відсотків.

Зважаючи на висвітлені позиції, рівень впливу податкової політики на соціально-економічних розвиток України можна вважати потенційно неповним, адже присутні свідчення негативних моментів, як-от значний рівень втрат бюджету внаслідок податкових пільг і високі показники податкового навантаження на оплату праці та рівня тіньової економіки.

2.3. Ефективність впливу податкової політики на соціально-економічний розвиток України

Податкова політика має бути сформована таким чином, щоб, з одного боку, забезпечувати виконання основної – фіскальної функції держави (наповнення бюджету фінансовими ресурсами, необхідними для виконання державою її функцій), з іншого боку має забезпечувати реалізацію

регулятивної функції податків з метою посилення впливу податкового механізму на процеси відтворення [48].

Існує низка підходів до оцінки ефективності податкової політики. Зокрема, низка українських вчених вважає, що під такими слід вбачати логічність та стабільність податкового законодавства; узгодженість законодавчих і нормативно-правових актів; оптимальність структури фіскальних органів; обґрунтованість методики обчислення та адміністрування податків та зборів; відповідність кількості податків та адекватність ставок податків економічним реаліям в Україні; максимальна спрощеність процедури повернення надмірно сплачених податків чи податкового відшкодування; урегульованість процедури взаємовідносин з платниками податків [49, с. 35].

Американські економісти навели такі основні показники ефективності податкової політики, як рівномірний розподіл податкового навантаження, мінімальний тиск на процес прийняття економічних рішень, стимулювання інвестування в бізнес шляхом оптимізації рівноваги між соціальною справедливістю та економічною ефективністю, сприяння стабілізації й економічному розвитку, провадження зрозумілої системи оподаткування, зменшення витрат на податкове адміністрування [50].

Податкова політика, як механізм реалізації фіскально-регулюючих інтересів держави як суспільного інституту, має задовольняти вказані інтереси на двох рівнях: необхідному та достатньому. Необхідний рівень охоплює фінансове забезпечення функцій держави як такої, тобто апарату управління. Достатній рівень ефективності визначає, що податкові дії держави дозволяють їй не лише достачати своє функціонування, але й використовувати свої ресурси та інструменти впливу задля досягнення цілей суспільного розвитку, основними з яких називають контроль за зайнятістю, інфляцією та економічним ростом [51, с. 94].

Для визначення ефективності реалізації податкової політики у світовій практиці використовується діагностичний тест В. Танзі – відомого

дослідника державних фінансів, що складається з визначення восьми індексів (рис. 2.12).

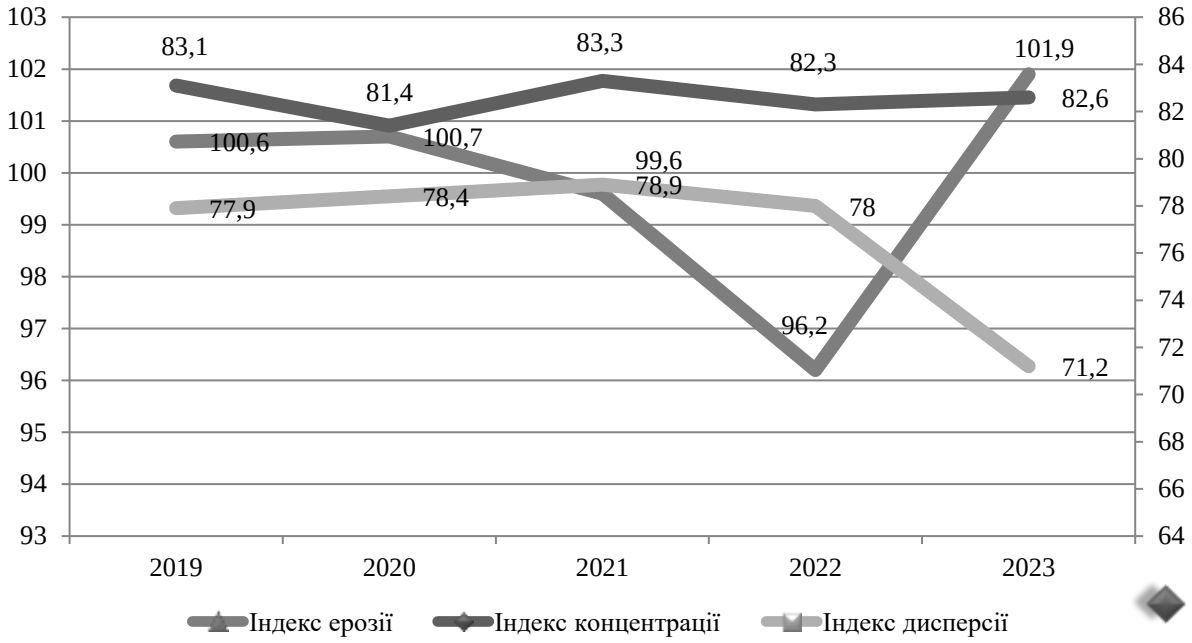

Рис. 2.12. **Показники фіскальної ефективності податкової політики України у 2019–2023 рр. за В. Танзі [21; 22]**

Індекс концентрації відповідає на питання, чи надходить значна частина сукупних доходів за рахунок відносно невеликої кількості податків і податкових ставок. Він розраховується як відношення суми податкових надходжень до суми доходів Зведеного бюджету,у відсотках. Чим вищим є даний показник, тим ефективніше виконується завдання податкової політики щодо забезпечення дохідної частини бюджету країни. Як бачимо з рис. 2.12, рівень даного показника перебуває у близько-рівних межах, однак на кінець досліджуваного періоду відзначається спад на 0,5 відсоткових пункти.

За допомогою індексу дисперсії можна дати відповідь на запитання, чи існує невелика група податків з низьким обсягом надходжень, які тільки створюють незручності при проведенні бюджетної політики в сфері доходів, або взагалі такі податки відсутні. Він розраховується як відношення суми податкових надходжень до суми витрат Зведеного бюджету. Даний показник, з наведених результатів, також демонструє спадні тенденції, а його загальне зниження на кінець 2023 р. склало 6,7 відсотка.

Індекс ерозії проясняє, чи є максимальним збіг фактичних баз оподаткування з потенційними базами. Він розраховується як відношення суми фактичних податкових надходжень до суми планових. Відтак, виходячи з розрахованих даних, бачимо, що ситуація на кінець 2023 р., у порівнянні з 2019 р., дещо покращилася.

В цілому, спираючись на проведені розрахунки індексів Танзі, можна зробити висновок, що необхідна зміна курсу податкової політики.

Окремо лід відмітити, що впродовж 2019–2023 рр. негативний вплив на розвиток вітчизняної економіки та наповнення бюджету мали такі чинники, як: несприятлива цінова кон'юнктура на світових товарних ринках; загострення військового конфлікту на Сході України; низька платоспроможність населення, існуючі структурні дисбаланси в економіці, введення воєнного стану й активні військові дії. Ці чинники негативно впливають на результативність діяльності суб'єктів господарювання та на отримання ними прибутків, виплату заробітних плат і сплачені податки в цілому.

Ключовими негативними факторами, що визначають низькі конкурентні позиції української податкової політики порівняно з економічно розвиненими країнами, є [52]:

- нестабільність, внутрішня суперечливість і неузгодженість податкового законодавства;

- високе податкове навантаження на платників податків;

- нераціональний розподіл податкового тиску між факторами виробництва;

- низька фіскальна ефективність податкової системи. Крім того, вищезазначені недоліки привели до таких проблем системного характеру в податковій системі, як: податкова заборгованість платників перед бюджетом і державними цільовими фондами; широкомасштабне ухилення від оподаткування; бюджетна заборгованість із відшкодування податку на додану вартість.

Тому наразі актуальним є вжиття дієвих заходів для подолання зазначених проблем, що, своєю чергою, приведе до успішного досягнення поставленої мети реформування податкової політики держави – формування досконалої системи оподаткування в Україні та досягнення економічного зростання загалом.

Водночас наразі в Україні не існує жодного законодавчо-нормативного документу, в якому були би сформульовані основні цілі, задачі, принципи, напрями податкової політики держави. Адже ці формулювання повинні базуватись на тій аналоговій моделі податкової політики із застосуванням відповідного типу, яку хоче взяти за основу держава.

Відтак маємо необхідність активного пошуку тих напрямів удосконалення податкової політики, що мали б на меті її оптимізацію в актуальних для України на даних час потребах і з урахуванням автентичних особливостей.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПОСИЛЕННЯ ВПЛИВУ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

3.1. Вектори вдосконалення податкової політики України

Невідтворюваність результатів застосування будь-якою державою схожої податкової політики обумовлюється національним колоритом кожної країни і податковими системами, які відрізняються і мають значну національну специфіку. Різноманіття податкових політик обумовлює цілий комплекс об'єктивних і суб’єктивних чинників.

Сучасними проблемами здійснення податкової політики в Україні залишаються:

- складність і суперечливість податкового законодавства, внесення частих і численних змін до Податкового Кодексу України, що порушує принцип стабільності податкового законодавства;

- надмірне та нерівномірне податкове навантаження на платників податків, що не стимулює до розвитку підприємницької та іншої діяльності;

- конфлікти між контролюючими органами у сфері оподаткування та платниками податків;

- тінізація економіки через уникнення оподаткування.

На сьогодні роль податків як регулятора економіки зростає. Держава шляхом встановлення ставок податків та їх видів стимулює чи обмежує розвиток окремих галузей або сфер економіки. Так, звільняючи від оподаткування суми, що йдуть на технологічний розвиток виробництва, а саме на інновацію та модернізацію, держава сприяє науково-технологічному потенціалу. Таким чином, держава через регулювання податками може впливати на ефективність і стабільність економічного розвитку. Податкова політика держави має забезпечити виконання таких завдань, як встановлення оптимальних податків, які не стримуватимуть розвиток підприємництва, та

забезпечення надходження до бюджету коштів, достатніх для задоволення державних потреб.

За сучасних умов весь світ можна умовно поділити на чотири великі групи країн за показниками податкового навантаження на економіку, для того, щоб коротко описати їхні основні характеристики та закономірності розвитку.

Перша група представлена країнами Євросоюзу. Починаючи з укладання Маастрихтського договору у 1992 р., що поклав початок єдиним для всіх критеріям на розміри зовнішнього боргу, дефіциту бюджету, обмінного курсу та інфляції, усі країни ЄС почали проводити узгоджену макроекономічну політику. Фактично протягом останніх років фіскальний відсоток ВВП для більшості європейських країни в середньому знаходиться на рівні 50%. Так, наприклад, у країнах «шведського соціалізму» – Швеції, Фінляндії, Голландії, Данії – цей показник досягає від 60 до 70% ВВП. При цьому, зазначимо, що у зоні євро економічне зростання з 2000-го по 2013-й заходилось на рівні 1,1% [53].

США – це одна єдина країна у вигляді величезного економічного конгломерату, що за розміром посідає четверту частину планетарної економіки. Саме вона представляє другу групу. Хоча й за останні 20 років розмір фіскального відсотка ВВП США зріс із 25 до 31%, проте показники економічного зростання все ж таки набагато вищі за європейські, і знаходяться на рівні 5–7% за рік.

Третя група із країнами Близького Сходу та Перської затоки, або як їх ще можна умовно назвати «арабський економічний світ», має свої особливості. А саме: хоча й за даними МВФ середній фіскальний відсоток у цих країнах близько 33%, проте фактично, як зазначається в окремих звітах щодо арабського світу, податкові вилучення тут не перевищують 17% ВВП (від 12 до 27%). Середні темпи економічного зростання — понад 4,7% на рік.

Четверта група країн яка включає Китай та інші країни, так звані «азіатські тигри». Тут фіскальний відсоток ВВП, як правило, не перевищував

10% [53]. А в порівнянні з іншими трьома групами, саме цей регіон зміг добитися найвищих просто неймовірних успіхів у темпах економічного зростання ВВП, які коливаються в межах 8–12% на рік.

За оцінками Pricewaterhouse Coopers, Україну можна віднести до групи десяти країн з найбільш складними податковими системами. Мінекономіки заявляє, що офіційно тінізація економіки в Україні досягає 35%, а експерти стверджують, що вона навіть перевищує 45%. Консалтингова компанія «Boston Consulting Group» підрахувала, що кожного року у бюджет не надходять близько 25 млрд дол. від українських підприємств. Можна стверджувати, що від відрахування податків ховається приблизно 20% прибутку. В цей же час, за кількістю податків наша держава займає 91-е місце у списку з-поміж 185 країн світу, які досліджуються кожного року Світовим банком, за податковим навантаженням – 154-е, а за витратами часу на адміністрування податку – 171-е місце. В загальному серед груп країн, своїх найближчих сусідів – ЄС, ЦСЄ та СНД – Україна займає найгірші позиції, щодо ефективності податкової системи та ВВП на жителя [53].

Стабільність є одним з основоположних принципів формування системи оподаткування й удосконалення податкової політики. У той же час, якщо говорити про взаємовплив сфери податків і трансформаційних змін слід розуміти необхідність гнучкості та новаторства. На сучасному етапі податкова політика набуває ознак діджиталізації податкових сервісів. У той же час сама система оподаткування теж потребує постійного моніторингу і перегляду з балансуванням між стабільністю та інноваційністю.

Відтак для забезпечення розвитку та модернізації податкової політики України необхідно реалізувати такі заходи (рис. 3.1).

Рис. 3.1. **Вектори розвитку податкової політики України на перспективу**

У сучасних умовах для оптимізації фінансової й економічної ситуацій доцільним є, перш за все, створення передбачуваної та збалансованої бюджетної та податкової політики, спрямованої на реалізацію пріоритетів економічного розвитку. Для зазначеного слід забезпечити передбачуваність проваджуваних податкових реформ, а також поінформованість громадян і бізнесу про дії влади. Відповідно, зазначені кроки матимуть на увазі

покращення якості надання державних послуг, посилення контролю за витратами бюджету, повноцінну реалізацію принципу прозорості та відкритості бюджетного процесу, забезпечення ефективного управління державним боргом і зниження фіскальних ризиків тощо.

Відтак формування податкової системи та розробка податкової політики не можуть бути спонтанними непрогнозованими процесами, оскільки контроль з боку держави має забезпечити вдосконалення такого складного продукту еволюції, як податкова система, яка зумовлює необхідність регулювання незалежно від об'єктивних чинників податкової політики.

3.2. Оптимізація податкової політики України в контексті соціально-економічного розвитку держави

Зважаючи на охарактеризовані вище в роботі аспекти незадовільного рівня податкового навантаження, слід означити напрями впливу податкової політики на ринок праці. До таких, зокрема, варто віднести наступні:

- поступове зниження навантаження на фонд оплати праці до 25% і введення інституту оподаткування домогосподарств;
- перехід від оподаткування доходів фізичної особи до оподаткування доходів домогосподарств.

На окрему увагу заслуговує й оподаткування підприємницької діяльності за спрощеною системою. В умовах ринкової економіки саме підприємництво є головною рушійною силою економічного та соціального розвитку. Відтак держава, за допомогою податкової політики, може сприяти зростанню ділової активності усіх суб'єктів господарювання, координувати інвестиційні потоки, зосереджувати їх на розвитку пріоритетних галузей, постійно впливати на структурні зміни в економіці.

Актуальним питанням сучасного етапу розвитку національної економіки є державне сприяння функціонуванню малого підприємництва. На

жаль, у вітчизняному законодавстві зовсім не використовуються пільги, орієнтовані на розвиток малих підприємств (наприклад, застосування прогресивних ставок оподаткування залежно від величини податкової бази, встановлення неоподатковуваного мінімуму доходів та ін.). Саме тому податкова політика не може претендувати на статус ефективної, якщо вона не враховує оптимальної межі податкового навантаження на конкретного виробника і на економіку в цілому. Перекладення податкового тягаря на законослухняні підприємства та громадян негативно відображається на показниках їх ефективності, адже вони не зацікавлені у нарощуванні виробництва через податковий тиск держави, і показниках споживання населення.

Якщо зіставити рівень податкового навантаження в Україні із ситуацією в інших державах, то виявляється, що суть проблеми не стільки у високих податкових ставках, скільки у нерівномірності оподаткування, яка породжена надмірними пільгами різного роду; у звільненні від оподаткування окремих галузей, регіонів і підприємств; у появі вільних економічних зон [54].

Саме тому серед потенційних напрямів оптимізації податкової політики щодо підприємницької діяльності слід виокремити:

- зміна об’єкту оподаткування єдиним податком з доходу на прибуток для платників ІІІ групи;
- впровадження прогресивної шкали податку для платників єдиного податку І і ІІ груп;
- встановлення фінансового обмеження по прибутку для платників єдиного податку IV групи з одночасним зниженням ставок податку.

На окрему увагу з позиції оптимізації заслуговує і діюча система податкових пільг. Загалом для того, щоб збільшити ефективність пільгового оподаткування та не допустити зростаючої тенденції втрат бюджету, пов’язаних з наданням податкових преференцій у майбутньому, необхідно:

1. Уточнити перелік національних економічних пріоритетів розвитку для визначення сфер і галузей економіки, застосування податкових пільг в яких матиме максимальний економічний або соціальний ефект;

2. Переглянути перелік і кількість податкових пільг, скасувати неефективні, які призводять до значних втрат бюджету;

3. Створити систему моніторингу втрат бюджету від надання податкових пільг та їх порівняння зі зростанням ВВП;

4. Підвищити фіскальну і соціальну-економічну ефективність податкових пільг;

5. Передбачити відповідальність керівників підприємств і установ за нецільове використання податкових пільг.

6. Впорядкувати механізм надання пільг в інноваційній сфері, що характеризуються значним потенціалом щодо зростання інновацій в країні, шляхом їх диференціації за видами наукової і виробничої спеціалізації, термінами функціонування, метою діяльності, враховуючи регіональний критерій.

7. Запровадити механізм спеціальних індивідуальних рахунків, згідно з яким підприємство з метою забезпечення цільового використання коштів на інноваційну діяльність сплачує податки в повному обсязі, проте перераховує частину податку на власний спеціальний рахунок, витрачання коштів із якого може здійснюватися лише на інвестиційні та інноваційні потреби.

8. Використовувати податкові пільги саме у виробничій сфері та обмеження податкових преференцій в фінансовій і торговельній сферах тощо.

Створення дієвої системи контролю отримання та використання податкових пільг, а також їх розширення, оцінка порівняльної ефективності досягнення поставлених цілей за допомогою різних варіантів надання податкових пільг та в поєднанні з іншими інструментами державного регулювання сприятиме ефективному регулюванню економічних і соціальних процесів в державі.

Загострення диференціації соціального й економічного розвитку регіонів, а відтак і однією з найважливіших проблем становлення ринкової економіки держави на засадах інтеграції в європейський цивілізаційний простір. Тому, враховуючи означену потребу, варто означити актуальні напрями оптимізації податкової політики і контексті соціально-економічного розвитку України (рис. 3.2).

Рис. 3.3. **Перспективні напрями розвитку податкової політики в контексті соціально-економічного розвитку України**

Податкова політика, спрямована на соціально-економічний розвиток, на перспективу має бути зосереджена на чотирьох напрямах: ринок праці, підприємницька активність, податкові пільги та податкове навантаження. Усі вони взаємопов'язані між собою та перебувають у тісній взаємозалежності.

Використання на практиці означених шляхів оптимізації впливу податкової політики дозволить посилити позитивні тенденції розвитку держави за рахунок зниження рівня податкового навантаження, оптимізації системи податкових пільг, а також стимулювання підприємницької діяльності та врегулювання ефективності функціонування ринку праці.

ВИСНОВКИ

Умови провадження Україною фінансово-економічної діяльності в динамічному середовищі глобалізаційних змін, у складних умовах воєнного стану, вимагають виважених і водночас інноваційних підходів в оподаткуванні, зокрема – у сфері реалізації податкової політики держави, що має на меті забезпечення активного соціально-економічного розвитку держави.

За своєю економічною сутністю, податкова політика є сукупністю засобів оподаткування, що реалізовують свої властивості на різних рівнях економіки та бюджетної системи держави з метою досягнення визначених цілей. Однак, окрім стратегічних, у контексті формування передумов для збалансованого соціально-економічного розвитку, податкова політика також впливає на макроекономічну стабільність і сталий загальнодержавний розвиток, підтримку належних стандартів життя й ефективне функціонування соціальної сфери тощо.

Одним з базових аспектів, що характеризує ефективність реалізації податкової політики у соціально-економічному контексті, є рівень податкового навантаження, обсяги акумульованих коштів у вигляді податкових надходжень і динаміка ВВП. І в Україні протягом 2019–2023 рр. відзначалося зниження першого показника – на 1,8 та стале зростання двох зазначених – на 53,0% та 64,4% відповідно. Тобто на загальному рівні реалізація податкової політики у своєму фіскальному призначенні не викликає питань.

Водночас розгляд опосередкованого впливу, що характеризуються квінтильний коефіцієнт диференціації доходів населення і квінтильний коефіцієнт фондів продемонстрували підвищення у 0,2 рази, що сигналізує про зростання нерівності між доходами населення: перший – зріс з 1,9 до 2,1 рази, а другий – з 3,3 до 3,5. Підтвердженням зазначеного є й зростання частки мінімальної заробітної плати у середньомісячному доході на 1

домогосподарство з 40,5% до 42,6%. І,звичайно, доволі високий рівень тіньової економіки на рівні 31% у 2023 році.

Проведення оцінки ефективності податкової політики за індексами В. Танзі доводить необхідність зміни курсу податкової політики з позиції забезпечення соціально-економічного розвитку держави. Так, індекс концентрації, що характеризує ефективність наповнення податками бюджетів, на кінець 2023 р. знизився на 0,5%; індекс дисперсії, що засвідчує наявність податків з низьким рівнем ефективності функціонування, попри зниження показника на 6,7%, залишається на досить високому рівні; індекс ерозії, що висвітлює відповідність наявних баз оподаткування потенційним відзначився високим рівнем лише на кінець 2023 року.

Відтак ключовими векторами загальної оптимізації податкової політики в України на найближчу перспективу варто визначити стимулювання інвестиційної і підприємницької діяльності; підвищення рівня екологічної безпеки; збереження здоров’я нації; посилення справедливості оподаткування; регулювання регіонального розвитку; прозорість, доступність і зрозумілість податкової системи.

У контексті ж спрямування податкової політики на соціально-економічний розвиток держави слід притримуватися чотирьох основних напрямів: оптимізація ринку праці, стимулювання підприємницької активності, раціоналізація податкових пільг і врегулювання рівня податкового навантаження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Руденко Ю.М. сутність податкової політики держави на вплив громадянського суспільства на її вироблення та реалізацію. *Держава та регіони*. 2017. № 3 (59). С. 94–99.

2. Податкова політика. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/tax-policy (дата звернення 28.11.2020)

3. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. URL: http://zakon.rada.gov.ua/go/5/2015. (дата звернення 28.11.2020)

4. Касьяненко Л. М., Чайка В. В. Теоретико-правові засади визначення поняття «податкова політика». *Фіскальна політика: теоретичні та практичні аспекти юридичної науки*: збірник тез доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ірпінь, 24 листоп. 2017 р.). Вінниця: Нілан-ЛТД, 2017. С. 271−273.

5. Чайка В. В. Податкова політика України: теоретико-правовий аспект : монографія. Ірпінь: Університет ДФС України, 2017. 348 с

6. Литвиненко Я.В. Податкова політика : Навч. посіб. К.: МАУП, 2003. 224с.

7. Зельдіна О. Напрями модернізації податкової політики України. *Юридична Україна: фінанси, податки, бюджет*. 2017. № 2–34/2017. С. 103–110.

8. Удяк В.І. Сутність податкової політики як правової категорії. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2013. №2 (61). С. 114–119.

9. Руденко Ю.М. Сутність податкової політики держави та вплив громадянського суспільства на її вироблення та реалізацію. Серія: *Державне управління*. 2017. №3 (59). С. 94–99.

10. Крилов Д.В. Мета та завдання державної податкової політики в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1 (16), том 3. С. 155–160.

11. Крисоватий А.І. Податкова політика України: концептуальні засади теорії і практики : дис. ... докт. екон. наук. Київ, 2006. 437 с.

12. Податкова політика: теорія, методологія, інструментарій. Навчальний посібник / під редакцією д-ра екон. наук, проф. Іванова Ю.Б., д-ра екон. наук, проф. Майбурова І.А. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2010. 492 с.

13. Макурін А.А. Теорія оподаткування : навч. посіб. М-во освіти і науки України, Нац. техн. ун-т «Дніпровська політехніка». Дніпро: НТУ «ДП», 2018. 75 с.

14. Нікітішин А. О. Еволюція наукових поглядів на призначення і роль оподаткування в системі суспільних відносин. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 1. С. 26–32.

15. Баранник Л. Б. Соціалізація податків як принцип ефективного податкового регулювання в ринковій економіці. *Формування ринкових відносин*. 2013. № 9. С. 15–20.

16. Нікітішин А.О. Податкове регулювання як складова соціального розвитку суспільства. *Бізнес інформ*. 2017. № 9. С. 240–250.

17. Мельник А. Ф., Васіна А.Ю., Желюк Т.Л., Попович Т.М. Національна економіка.К. : Знання, 2011. 463 с.

18. Рубан М. О. Податкова політика як інструмент регулювання економічного розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип.13. Ч. 2. С. 105–109.

19. Рудь М.М. Роль податкової політики держави в економічному розвитку України. Причорноморські економічні студії. 2018. Вип. 29. С. 147–152.

20. Саніна І.С., Ткачик Л.П. Оцінка рівня податкового навантаження в Україні. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Економіка і менеджмент. 2015. Вип. 13. С. 211–216.

21. Бюджет України 2021. Статистичний збірник. Міністерство фінансів України. Київ, 2022. 279 с.

22. Доходи. Open Budget. URL: https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes (дата звернення 30.06.2024)

23. Податки в Україні. Скільки українці недоплачують до бюджету і як знизити податкове навантаження на заробітну плату. НВ Бізнес. 20 вересня 2021. URL: https://biz.nv.ua/ukr/finance/podatki-v-ukrajini-za-shcho-ukrajinci-viddayut-51-5-zarplati-ekspert-50184232.html (дата звернення 30.06.2024).

24. Соколовська А. М. Формування податкової політики в умовах невизначеності. *Фінанси України*. 2012. № 11. С. 44–51.

25. Мельник В.М., Кощук Т.В. Податкова політика України в умовах імплементації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. *Фінанси України*. 2016. № 7. С. 7–25.

26. Ільяшенко В.А. Податкова політика в системі регулювання соціально-економічного розвитку держави. *Економіка та держава*. 2013. № 8. С. 22–24.

27. Бутенко В.В., Осіпова М.С. Податкова політика як засіб регулювання економічного розвитку держави. Проблеми системного підходу в економіці. 2018. № 3 (65). С. 55–59.

28. Рубан М.О. Податкова політика як інструмент регулювання економічного розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2017. № 13. С. 105–109.

29. Барабаш Л.В. Податкові інструменти реалізації соціальної політики. *Інноваційні засади управління людськими ресурсами: можливості, виклики, пріоритети досягнення соціально-економічної безпеки*: колективна

монографія / за наук. редакцією д.е.н., професора Міщук Г. Ю. Рівне : НУВГП, 2020. С. 37–46.

30. Споживчий кошик: зростання зарплат в Україні випередило зростання цін. *Економічна правда*. URL: https://www.epravda.com.ua/news/2020/01/14/655769/ (дата звернення 10.07.2024)

31. Марчак Д., Маркуц Ю. Податкові пільги. Кого та в якому обсязі субсидує Україна через надання податкових пільг? Дослідження Center of Public Finance and Governance at Kyiv School of Economics. 41с.

32. World Bank. 2018. Global Investment Competitiveness Report 2017/2018: Foreign Investor Perspectives and Policy Implications. Washington, DC: World Bank. URL: http://pubdocs.worldbank.org/en/964321508856694021/GICR-03.pdf (дата звернення 29.07.2024).

33. Марчак Д., Маркуц Ю. Загублені мільярди. Хто і скільки втрачає, а хто – отримує в Україні від податкових пільг? *Економічна правда*. URL: https://www.epravda.com.ua/publications/2020/07/8/662686/ (дата звернення 22.07.2024)

34. Тернова І.А. Оцінка рівня соціального та економічного розвитку України в умовах глобалізації. *Соціальна економіка*. 2017 випуск 54 (2). С. 62–71.

35. Enterprise surveys what businesses experience. Ukraine. The World Bank Group and PwC. URL: https://www.enterprisesurveys.org/en/data/exploreeconomies/2019/ukraine (дата звернення 20.05.2024).

36. Чи була перемога? Як Україні вдалося вирости в рейтингу конкурентоспроможності. *Економічна правда*. URL: https://www.epravda.com.ua/publications/2018/10/17/641672 (дата звернення 24.05.2024).

37. The Global Competitiveness Report 2020-2021. URL: http://reports.weforum.org/global-competitivenessreport-2021/country-economy-profiles/#economy=UKR (дата звернення 24.05.2024).

38. Конкурентоспроможність України. Інформаційний огляд та ситуаційний аналіз. Департамент розвитку електронних комунікацій Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України. Київ, 2021. 71с.

39. Рейтинг конкурентноспроможності: MIM представляє Україну в дослідженні IMD. MIM-Київ. 02 серпня 2023. URL: https://mim.kyiv.ua/news/article/reyting-konkurentnospromojnost-mm-predstavlya-ukranu-v-dosldjenn-imd (дата звернення 25.05.2024).

40. Чалюк Ю.О. Індекси як критерії оцінки міжнародної соціально-економічної динаміки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Випуск 31. С. 138–145.

41. World Bank Group. Annual Report 2019. URL: https://www.worldbank.org/en/about/annual-report/world-bank-group-downloads (дата звернення: 21.07.2024).

42. Основні показники соціально-економічного розвитку України. державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/ (дата звернення 19.08.2024)\

43. Мінімальна зарплата в Україні. Мінфін. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/min/ (дата звернення 21.07.2024)

44. Аналітичні матеріали стосовно узгодженості оцінок респондентів щодо стану їх ділової активності, виявлених за результатами державного статистичного спостереження «Стан ділової активності підприємств», із внутрішньорічними статистичними даними. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/fin/rp/tend_act_%D0%86%D0%86_20.pdf (дата звернення 22.07.2024)

45. Методологічні пояснення. Державна служба статистики України. URL: http://www.zt.ukrstat.gov.ua/StatInfo/Poiasn/dompoasn.htm (дата звернення 24.08.2024).

46. Демографічна та соціальна статистики. Доходи та умови життя. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/ (дата звернення 24.07.2024).

47. Тіньова економіка. Аналітична записка. Міністерство економіки України. Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування відділ з питань економічної безпеки, детінізації економіки та статистики. URL: file:///C:/Users/%D0%9B%D0%B5%D1%81%D1%8F/Desktop/1_%D0%97%D0%B0%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BA%D0%B0_9_%D0%BC_2021_%D0%A2%D0%95.pdf (дата звернення 30.06.2024).

48. Калінеску Т.В., Пономарьова І.В., Альошкін С.В. Соціальні аспекти податкової політики. URL: https://pidruchniki.com/82417/ekonomika/faktori_viznachayut_napryami_harakter_podatkovoyi_politiki (дата звернення 28.08.2024)

49. Білецька Г.М., Кармаліта М.В., Куц М.О. та інші Гармонізація податкового законодавства: українські реалії : [монографія]. К.: Алерта, 2012. 222 с.

50. Ричард А. Масгрейв, Пегги Б. Масгрейв: Державні фінанси: теорія і практика. К.: ИД «Бюджет», 2009. С. 708.

51. Податкова система: Навчальний посібник / [Баранова В.Г., Дубовик О.Ю., Хомутенко В.П. та ін..]; за ред. В.Г. Баранової. Одеса: ВМВ, 2014. 344 с.

52. Першко Л. О., Козлов В. Г. Проблеми формування податкової політики в Україні. Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Основні напрями удосконалення бухгалтерського обліку, аудиту та оподаткування в умовах євроінтеграції» (м. Харків, 15 травня 2020 р.). Харків : ХНТУСГ, 2020. С. 170–173. URL:

http://dspace.khntusg.com.ua/ bitstream/123456789/13662/1/60.pdf (дата звернення 12.09.2024)

53. Мороз С.В., Кальмук О.Т. Неминуче реформування податкової політики України. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2015. № 5. Т. 1. С. 135–140.

54. Тимченко М.С. Сучасний ста та перспективи розвитку податкової політики України. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/35523/35-Tymchenko.pdf?sequence=1 (дата звернення 30.08.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

Показники ділової активності підприємств України у 2023 році [23]

Очікування респондентів	Очікувана тенденція	Фактична тенденція	Фактичний результат
Уповільнення темпів зменшення обсягів виробництва продукції сільськогосподарськими підприємствами	↓	↓	сільськогосподарськими підприємствами реалізовано на забій сільськогосподарських тварин (у живій масі) 566,0 тис.т (проти 572,3 тис.т), одержано яєць від птиці свійської 2276,6 млн.шт (проти 2336,8 млн.шт)
Зростання цін на продукцію сільського господарства	↑	↑	індекс цін продукції сільського господарства, реалізованої підприємствами (до попереднього кварталу), становив113,6%
Збільшення кількості працівників на сільськогосподарських підприємствах	↑	↑	Середньооблікова кількість штатних працівників сільськогосподарських підприємств становила 366,6 тис. осіб проти 331,3 тис. осіб на початок періоду
Зменшення обсягів виробництва продукції промисловості	↓	↓	Середнє значення індексу промислової продукції (до попереднього місяця) становило 98,7% проти 98,5%
Зменшення кількості працівників на промислових підприємствах	↓	↓	Середньооблікова кількість штатних працівників підприємств промисловості становила 1791,2 тис. осіб на кінець періоду проти 1844,0 тис. осіб на його початок
Зростання відпускних цін на продукцію промисловості	↑	↑	Індекс цін виробників промислової продукції (до попереднього кварталу) становив 100,2%
Зростання цін на роботи, що виконуються будівельними підприємствами	↑	↑	Індекс цін у будівництві (до попереднього періоду) становив 100,6%
Зменшення кількості працівників на будівельних підприємствах	↓	↓	Середньооблікова кількість штатних працівників підприємств будівництва становила 193,4 тис. осіб на кінець періоду проти 194,5 тис. осіб на його початок
Зменшення обсягу продажу (обороту) на підприємствах роздрібної торгівлі	↓	↓	Обсяг роздрібного товарообороту підприємств роздрібної торгівлі (юридичних осіб) становив 188,1 млрд.грн, що на 5% менше порівняно із попереднім періодом (198,0 млрд.грн)
Зменшення кількості	↓	↓	Середньооблікова кількість

працівників на підприємствах роздрібної торгівлі			штатних працівників підприємств за видами економічної діяльності «Оптова та роздрібна торгівля автотранспортними засобами та мотоциклами, їх ремонт» та «Роздрібна торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами» на кінець періоду становила 441,4 тис. осіб проти 453,7 тис. осіб на його початок
Зростання цін реалізації товарів у роздрібній торгівлі	↑	↑	Індекс споживчих цін (до попереднього періоду) склав 100,8%
Зменшення попиту на послуги (обсягу реалізації послуг) підприємств сфери послуг	↓	↓	Обсяг послуг, реалізованих підприємствами сфери нефінансових послуг споживачам, становив 183,9 млрд.грн, що на 11,2% менше, ніж у попередньому періоді (207,1 млрд.грн)
Зменшення кількості працівників на підприємствах сфери послуг	↓	↓	Середньооблікова кількість штатних працівників підприємств сфери послуг становила 1573,4 тис. осіб проти 1616,2 тис. осіб на початок періоду
Зростання цін на послуги підприємств сфери послуг	↑	↑	Індекс споживчих цін (до попереднього періоду) склав 100,8%